

K.

JULIUS CÆZARIS

III KNYGA

DE BELLO GALLICO

M. DURIO

KOMENTARAS IR VERTIMAS

„ŠVYTURIO“ BENDROVĖS LEIDINYS

KAUNAS, 1930 VYTAUTO DIDŽIOJO METAI

K. JULIJUS CĖZARIS

III KNYGA

DE BELLO GALLICO

M. DURIO

KOMENTARAS IR VERTIMAS

BA LIBRIS
LEONO GUDAČIO

„ŠVYTURIO“ BENDROVĖS LEIDINYS

KAUNAS, 1930 VYTAUTO DIDŽIOJO METAI

Zavišos ir Steponavičiaus sp. Kaune

Trumpas šios knygos turinys.

Ivykiai, aprašomi trečioje knygoje, bendrai kalbant, priklauso 56 m. prieš Kr.; bet sukilimas, Alpių tautų padarytas, apsakomas skyriuose 1 — 6, įvyko rudens gale (pradžioj žiemos) 57 m. prieš Kr.

Baigdamas savo žygius Belgijoje, Cėzaris navedė legijonus žiemoti į karnutų, turonų ir andų tautas, gyvenusias apie Ligerio (Loire) upę, o pats sugrįžo, kaip ir praėjusiais metais, į savo cizalpinę provinciją. Tuo pačiu metu jis nusiuntė savo karininką Galbą su nedidele kariuomene į Alpių kraštą, į rytus nuo Ženevos, kad pasistengtų atidaryti kelią tarp Italijos ir Galijos per didįjį St. Bernardą; tas kelias buvo labai pavojingas dėl užpuolimų, vietos kalniečių gyventojų daromų pakeleiviams, ypač pirkliams, iš kurių jie nuplėsdavo brangius mokesčius. Šio uždavinio, nežiūrint kelių sėkmingų žygių, Galba negalėjo atlikti, ir jis netrukus buvo priverstas pasitraukti žiemai į alobrogų kraštą (skyr. 1 — 6).

Žiemos metu staiga sukilo pajūrio tautos šiaurės-vakarų Galijoje, būtent Aremorikos padermės. Tam pradžią davė venetai, kurie suėmė du romėnų valdininkus, nusiųstus pas juos rinkti provijanto legijonams. Sukilimas greitai plėtėsi, ir daugybė šiaurės pakrančių tautelių dėjosi į santarvę prieš romėnus. Sutikdamas pavojų, Cėzaris pirmiausia išskirstė savo armiją. Labijenas buvo nusiųstas į

treverus, kad laikytų ištikimybėje belgus ir neprileistų germanų prie sukilėlių. Krasui buvo pavesta Akvitanija, o Sabinui įsakyta prižiūrėti venetus ir jų kaimynus. Decimus Brutus buvo paskirtas laivyno viršininku, — laivynas buvo surinktas padėti pačiam Cėzariui prieš venetus. Tuo laiku, kai Sabinui pasiseka numalšinti venetus šiaurės pakrantėse (skyr. 17 — 19), o Krasui — akvitanus (skyr. 20 — 27), pačiam Cėzariui teko gana sunkus uždavinys. Tiktai vasarai baigiantis jam pasisekė nugalėti venetus, kai gavo savo laivyną, kurs ilgai buvo audrų sulaikomas Ligerio intake. Tiktai atėjus šiam laivynui, Cėzaris tegalėjo užduoti smarkų smūgį venetams, kuriuos, po tos jūrių kovos, — pirmosios Atlantiko okeane, — jisai žiauriausiu būdu nubaudė, daugybę pardavęs į vergovę, daugybę išžudęs.

Dabar visos pajūrio tautos, nuo Ispanijos iki Reinui, išskyrus tik morinus ir menapijus šiaurės Belgijoje, buvo pavergtos Romai.

Nors karo žygių sezonas jau baigėsi, tačiau Cėzaris vedasi savo kariuomenę į minėtas morinų bei menapijų padermes; tačiau ši jo ekspedicija nenusisekė dėl pakilusių vėtrų ir nuolatinio lietaus, — turėjo pasitraukti ir nuvesti savo legijonus į žiemos stovyklas, kurias įkurdino aulerkų ir leksovijų kraštuose, o taip-pat ir kitose šalyse, neseniai pavergtose (skyr. 28—29).

I

Komentaras.

1. **Galba** (Servius Galba): Cezario karininkas; jis, nors visados buvo Cezario gerbiamas, vėliau prisidėjo prie sąmokslininkų, atėmusių Cezariui gyvybę.

2. **Ad summas Alpes**: „iki Alpių viršūnių“, t. y., iki dabartinių *Monte-Blanc*, *Matterhorn* ir *Monte-Rosa*.

3. **Iter per Alpes**: kelias per didįjį šv. *Bernardą*, kuris nusileidžia iki *Martigny* (Octodurus). Tai buvo arčiausias kelias iš Italijos į centrinę arba šiaurinę galų kraštą.

4. **Magno cum periculo**: pavojaus daugiau buvo nuo kalnų gyventojų, nekaip nuo kelionės sunkumų.

Abu žodžiai: **periculo** ir **portoriis** pareiškia būdo aplinkybę (*abl. modi* su *cum*).

5. **Secundis proeliis factis**: *secundum proelium* (sėkmingas mūšis), *adversum proelium* (nelaimingas, nenusisėkęs mūšis).

6. **Flumine**: tai nedidelė upė, šiandien vadina-moji *Drance*, per kalnus tekanti ir įtekanti į Roną (*Rhodanus*) nuo pietų pusės, kur Rona pasisuka linkui Ženevos ežero. **Divideretur**: *cum causale*.

7. **Alteram vacuum**: Galba iškraustė gyventojus iš tos kaimo (Octodurus) dalies, kuri stovėjo

ant vakarinio upės (Drance) kranto. Šitą kaimo dalį (*eum locum*) užėmęs, Galba sutvirtino, kaip tikrą stovyklą, pylimu ir grioviu.

I

Vertimas.

1. Cėzaris, *keliaudamas*¹⁾ į Italiją, pasiuntė S. Galbą su 12-tuoju legijonu ir raitelių dalimi į nantuatų, veragrų ir sedūnų kraštą; *šitas kraštas*²⁾ tęsiasi nuo alobrogų sienų, Lemano ežero ir upės Rodano iki Alpių viršūnių. 2. Siuntimo (ekspedicijos) priežastis buvo (ta), kad (Cėzaris) norėjo padaryti kelią per Alpes atvirą, kuriuo *paprastai*³⁾ keliaudavo pirkliai, *patirdami*⁴⁾ didelio pavojaus (savo gyvybei) ir didelius mokėdami mokesčius (muitus). 3. Šitam (Galbai) leido, jeigu manytų, kad reikalinga, idant tose vietose įkurdintų legijoną žiemoti. 4. Galba, padaręs keletą sėkmingų mūšių, paėmęs daugybę jų (tų tautelių) pilių, priėmęs jų atsiųstus pasiuntinius ir įkaitus, padaręs taiką, nusprendė *palikti*⁵⁾ dvi kohortas nantuatų krašte, o pats su kitomis to legijono kohortomis (nusprendė) žiemoti veragrų kaime, kurs vadinasi Oktodūrus. 5. Šitas kaimas *stovi*⁶⁾ slėnyje su priešlyjančia (jam) nedideli lyguma ir iš visų pusių yra *apsuptas*⁷⁾ auk-

1) Pažodžiui „kai keliavo“.

2) Pažod.: „kuris“.

3) Pažod.: „turėjo papratimą“.

4) Pažod.: „su dideliu pavojumi ir dideliais mokesčiais“.

5) Pažod.: „įkurdinti“.

6) Pažod.: *positus* = „padėtas“.

7) Pažod.: „yra laikomas, apsupamas“.

ščiausiais kalnais. 6. Kadangi šitas (kaimas) upe buvo *perdalytas*¹⁾ į dvi dalis, tai vieną jo dalį *paskyrė*²⁾ gálams žiemoti, o antrąją tuščią, jų paliktą, paskyrė kohortoms (žiemoti); šitą vietą sustvirtino pylimu ir grioviu.

II

Komentaras.

1. **Eo comportari:** *eo*, t. y., *in vicum*.

2. **Omnes noctu discessisse... montesque... teneri:** *acc. cum inf.*, pareinąs nuo *certior factus est*

Impenderent: *coniunctivus* Cėzario pavartotas santykiname sakinyje. Bendrai, Cėzaris dažnai mėgsta vartoti *coniunctiv'ą* ir ten, kur jo nereikia, ir tam kokio ypatingo prasmės skirtumo mums netenka ieškoti.

3. **Ut subito Galli... consilium caperent:** *ut consecutivum*, reiškias išeitį (rezultatą), einąs po pagrindinio sakinio veiksmažodžio *acciderat* (id aliquot de causis acciderat); šalutiniai išeities sakiniai (su *ut consecutivum*) eina ir po veiksmažodžių, kurie reiškia *atsitinka, esti, liekas, seka* (*accidit, contingit, est, sequitur, restat, relinquitur...*).

Belli renovandi legionisque opprimendae consilium... *gerundivum*; *gerundium* būtų: *consilium renovandi bellum...*

4. **Neque eam plenissimam:** kodel legijonas buvo nepilnas, parodo *abl. abs.*: *detractis cohort-*

1) Pažod.: „buvo dalijamas“.

2) Pažod.: „leido“.

tibus duabus... compluribus... Be to, reikia atsiminti, kad šitas legijonas buvo patyręs daug nuostolių kare su nervijais.

5. **Cum... in vallem decurrerent:** sakiny su grynųjų *cum temporale*, o turi *coniunctiv'ą*; priežastį tam žiūr. aukščiau (2).

6. **Quod... dolebant:** *quod causale*, o nuo šio sakinio pareina *accus. cum inf.: suos... liberos abstractus* (esse).

O nuo sakinio: **sibi persuasum habebant** pareina sakiniai su tariniais *conari* (Romanos... etiam perpetuae possessionis culmina Alpium occupare *conari*) ir *adiungere* (et ea loca... provinciae *adiungere*).

Finitimae provinciae: *dativus* pareinąs nuo veiksmazodžių, sudėtų su prielinksniais: *ad, ante, con, in, inter, ab, post, super, sub, prae*.

II

Vertimas.

1. Kai žiemos stovykloje (romėnams) *gyvenant*¹⁾ nemaža laiko praslinko, kai (jau) Galba buvo įsakęs (gálams) suvežti ten (į tą kaimą) maistą, staiga iš žvalgų sužinojo, kad iš tos kaimo dalies, kurią buvo paskyręs gálams, visi (gálai) išėjo, o kalnai, kurie (už tos lygumos) riogsojo, yra sedūnų ir veragrų užimti²⁾. 2. Kad gálai staiga suma-

¹⁾ Pažod.: „kai daugybė žiemojimo (stovykloje) dienų praėjo“.

²⁾ Pažod.: „laikomi“.

nė atnaujinti karą ir pulti legijoną, tas įvyko dėl kelių priežasčių: 3. pirmiausia, kad nebijojo¹⁾ nepilno legijono dėl jo negausaus skaičiaus, nes jam trūko dviejų kohortų²⁾ ir daugelio pavienių (karių), kurie buvo išsiųsti rinkti³⁾ maisto; 4. antra, jie manė, kad dėl (mūsiškių) vietos nepatogumo (mūsiškiai) negalėsia nė pirmojo jų puolimo atremti⁴⁾, kai jie⁵⁾ nuo kalnų į slėnį bėgtų⁶⁾ ir šaudytų⁷⁾; 5. trečia, prisidėjo ir tas (ta aplinkybė), kad gedėjo (liūdėjo) savo vaikų, nuo savęs atskirtųjų įkaitų vardu, ir kad buvo įsitikinę, jog romėnai stengiasi šitas vietas ir Alpių viršūnes užimti ne tik dėl kelio priežasties, bet taipgi ir dėl amžinojo valdymo⁸⁾ ir noro jas prijungti prie gretimosios provincijos.

III

Komentaras.

1. **Opus hibernorum**: „darbas arba pasiruošimas, surištas su žiemos stovykla“, — darbas, kuriuo buvo panaudojamas tas kaimas kariškai stovyklai, bet dar neliečiąs triūso, reikalingo apka-

1) Pažod.: „niekino“.

2) Tos kohortos buvo paliktos nantuatų krašte.

3) Pažod.: „prašyti“.

4) Pažod.: „esą negalima nė pirmojo puolimo išlaikyti (atremti)“.

5) Pažod.: „patys“.

6) Atakuodami (atakos metu).

7) Pažod.: „strėlas laidytų“.

8) Tų vietų.

sams, grioviams, pylimui (= *munitiones*). — **Essent perfectae:** *coni.* nuo *cum caus.*

2. **Nihil** (timendum): *accus. adverbialis.*

3. **Consilio:** kariškasis posėdis (pasitarimas), kuriame bus dalyvavę legijono tribūnai ir pirmosios kohortos centurijonai (šimtininkai).

4. **Tantum repentini periculi:** *genet. partit.*

5. **Subsidio veniri:** *dativ. finalis.*

6. **Desperata salute:** *desperare aliquam rem* Cėzaris išreiškia *ablativu abs.*, bet kitur jis paprastai vartoja *desperare de aliqua re.*

7. **Quibus eo pervenissent:** *coni.* paprastame santykiiniame sakinyje, kur jo nereikia (*assimilatio modi*, — žiūr. I, 2).

8. **Maiori... parti placuit:** „dauguma nusprendė (buvo tokios nuomonės)“.

III

Vertimas.

1. Šios žinios pasiekė Galbą¹⁾; (bet) kadangi nei žiemos stovyklos (įtaisymo) nei apsitvirtinimo²⁾ darbas nebuvo galutinai pabaigtas, nei taipogi nebuvo užtektinai pasirūpinta maistu bei kita provizija, — nes (gálams) pasidavus ir įkaitus (iš jų) priėmus, Galba manė, jog nėra *pagrindo*³⁾ bijoti karo, — (Galba tad) skubiai sušaukęs (karišką) pasitarimą, ėmė klausti (dalyvių) nuomonių.

¹⁾ Pažod.: „kai šias žinias gavo Galba“.

²⁾ Iškasant griovį ir padarant pylimą...

³⁾ Pažod.: „nieko“.

2. Šitame pasitarime, — kadangi tiek pavojaus netikėtai įvyko ir (kadangi) beveik visi kalnai, kaip buvo matyti, buvo pripildyti daugybės ginkluotų (žmonių), 3. o (jokia) pagalba nebuvo galima¹⁾, nei taipgi (galimas) maisto pristatymas, (priešams) atkirtus kelius, — tai beveik netekus vilties išsigelbėjimo, buvo skelbiamos²⁾ tokios nuomonės, kad, palikus gurguoles ir padarius išsiveržimą (iš stovyklos), (visi) gelbėtusi pabėgdami tais pačiais keliais, kuriais buvo atėję. 4. Tačiau didesnė dalis buvo tos nuomonės, kad šis patarimas (pabėgti) būtų atidėtas į galą įvykių eigos, o kad šiuo tarpu išbandytų susidariusios padėties rezultata ir gintų stovyklą.

IV

Komentaras.

1. **Quas constituissent:** *coniunctivus* paprastame santyk. sakinyje, — žiūr. I, 2.

2. **Decurrere, conicere...**: *infinitivus historicus*

3. **Ex loco superiore:** romėnai stovėjo ant stovyklos pylimo.

4. **Integris viribus:** *abl. qualitatis*.

5. **Nudata defensoribus:** *abl. separationis*.

6. **Repugnare:** žiūr. *decurrere...*

7. **...Pars... premi videbatur:** *nom. cum inf.*

¹⁾ Pažod.: „pagalba negalėjo ateiti“.

²⁾ Pažod.: „buvo skelbiamos kai-kurios tokios nuomonės...“

8. **Hoc:** *abl. causae*. **Hoc superari quod:** *quod* čia eina su *indic.*, nes Cèzaris pareiškia savo paties motyvą.

9. **Diuturnitate:** *abl. causae*; **defessi:** *partic. coniunctum*.

10. **Integris viribus:** *abl. qual.*

11. **Quarum rerum:** *gen. part.*; nuo *nihil*.

12. **Sui recipiendi:** „atgauti jėgas, pasilsėti“. **Excedendi:** yra *gerundium*, o **relinquendi** ir **recipendi** *gerundivum*.

IV

Vertimas.

1. Trumpą laiką praleidus, kad vos užtektų laiko sutvarkyti ir įvykdyti tai, ką buvo nusprendę, priešai, davę ženklą, iš visų pusių bėgo (ėmė bėgti) ir mėtė į (mūsų) pylimą (apkasą) akmenis bei ietis. 2. Mūsiškiai pradžioje, kol šviežiomis jėgomis buvo, drąsiai atremdavo (puolimą) ir nė vienos strėlos nepaleido veltui nuo aukštumos (t. y., nuo savo pylimo-apkaso). 3. O kai tik pasirodydavo, kad kuri (mūsų) stovyklos dalis, netekusi gynėjų, yra (priešo) nuveikiama, (mūsiškiai) ten bėgdavo ir pagalbą duodavo; bet (mūsiškiai) tuo buvo (priešo) nugalimi, kad priešai, nusilpę dėl kovos ilgio, pasišalindavo nuo mūšio (lauko) ir kiti su naujomis jėgomis jų vieton stodavo; 4. bet mūsiškių, dėl mažo skaičiaus nieko to viso (nieko panašaus) negalėjo būti daroma: ne tiktai nusilpusiam (mūsiškiui) nebuvo galimybės (galėjimo) pasitraukti nuo mūšio, bet net ir sužeistam (negalima buvo) palikti vietos, kur stovėjo, ir pasilsėti.

Komentaras.

1. **Cum**: laiko *cum* su *coni.*; **horis**: *abl. comparationis*.

2. **Languidioribus nostris**: *abl. (abs.) causae*, išreiškias priežasties aplinkybę.

3. **Fossas**: *pluralis* pavartotas dėl to, kad griovis keliose vietose buvo užpiltas (užkastas).

4. **Si... experirentur**: *coni.* dėl netiesiog. kalbos (*oratio obliqua*), — *imperfectum*, nes pagrindinio sakinio **docent** yra *praesens historicum* (vartojamas vaizdingai-gyvai kalbai).

5. **Intermitterent**: dėl priežasties netiesiog. kalbos (*oratio obliqua*), — tiesiog. kalboj būtų: *intermittite*. **Intermitterent** yra *imperfectum (coni.)*, nes „verbum regens“ *certiores facit* čia istoriniu laiku eina. — Tas pats ir dėl **exciperent, reficerent, erumperent, ponerent**.

6. **Post**: nesumaišyk *post* — prieveiksmio (*adv.*) su *postquam* (*jungtuku*).

Vertimas.

1. Kai jau daugiau, kaip šešias valandas buvo kovota, ir mūsiškiams ne tiktai jėgų, bet ir strėlų pritrūko, o priešai, mūsiškiams silpstant, smarkiau atakavo ir ėmė griauti (mūsų) pylimą bei užkasinėti (mūsų) griovį, — (kai) jau dalykas priėjo¹⁾

¹⁾ Pažod. „buvo privestas“.

prie paskučiausio pavojaus, (tada) 2. P. S. Bakulas, pirmojo manipulo centurijonas (šimtininkas) [jį minėjome, kad kare su nervijais buvo gavęs daug žaizdų], taip-pat tribūnas S. Voluzėnas, vyras labai sumanus ir drąsus¹⁾, atbėga pas Galbą ir nurodo, kad esanti vienintelė viltis išsigelbėti, (būtent), jeigu, padarę išsiveržimą iš stovyklos, pamėgintų paskutinio išsigelbėjimo (būdo). 3. Tad (Galba), sušaukęs šimtininkus, skubiai paskelbia kareiviams, kad truputį pertrauktų mūšį ir tikrai atremtų mėtomas (į juos) ietis ir (tuo būdu) pasilsėtų²⁾ nuo darbo, o paskum, davus ženklą, iš stovyklos (bėgdami) užatakuotų priešą ir visą savo viltį (išsigelbėti) turėtų³⁾ (savo) drąsume.

VI

Komentaras.

1. **Portis** (omnibus): *abl. instr.* — **Cognoscendi gerundium**, pareiņas nuo *facultatem*.

2. **Fieret**: kad ir pareiņas nuo *cognoscendi*, tačiau gaunąs savo nuosaką ir laiką atžvilgiu *relinquunt* (praes. hist.) pavartoto vietoj *relinquebant* (*non relinquebant facultatem cognoscendi, quid fieret*, „nepalikdavo galimybės sužinoti, kas darosi“).

3. **Sui colligendi**: *gerundivum*. — **potiendorum** (= **potiundorum**) **castrorum**: *gerundivum*.

¹⁾ Pažod.: „didelės išminties ir drąsos“.

²⁾ Pažod.: „atgaivintų save nuo darbo“.

³⁾ Pažod.: „padėtų“.

4. **Armīs:** *abl. sep.* su **exutīs**, kas priklauso žodžiui **copiīs**. Jie bėgo taip išsigandę, kad numesdavo savo ginklus, norėdami greičiau bėgti.

5. **Sic:** „taip, tuo būdu“ — priklauso žodžiams *fusis armisque exutis*.

6. **Saepius:** „per dažnai“.

7. **Alio... viderat:** atsiminė, kad atėjęs į žiemos stovyklą vienam tikslui (žiemoti), o matė, kad susidūręs su kitais rezultatais.

8. **Reverti contendit:** Galba traukėsi su savo kariuomene skubėdamas.

VI

Vertimas.

1. (Kareiviai) ką įsakyti daro ir, staiga iš visų vartų išbėgę, nepalieka priešams galimybės nei patirti, kas darosi, nei susitvarkyti. 2. Taip pasikeitus likimui (= priešų pasisėkimas — likimas atiteko mūsų šeimoms), tuos, kurie turėjo vilties užvaldyti (mūsų) stovyklas, iš visų pusių apsuptus, (mūsų šeimoms) išžudo, ir iš žmonių skaičiaus per 30 tūkstančių (buvo žinoma, kad toks skaičius buvo atėjęs prie stovyklos) daugiau negu trečdalį nukovė, kitus išgąsdintus priverčia bėgti (gelbėtis pabėgant), kad net ir ant aukštumų (kalnų) neleidžia (sau) sustoti. 3. Tuo būdu visas priešų minias išsklaidė ir atėmė (iš jų) ginklus, (mūsų šeimoms) sugrįžta į savo tvirtoves. 4. Po šio mūsų Galba, kadangi nenorėjo dažniau bandyti likimo ir kadangi atsiminė, jog kitam tikslui atėjęs į žiemos stovyklą, o vėl su kitomis 5. aplinkybėmis susidūręs, ypač atjautęs

stoką maisto, sekančią dieną, padegęs to kaimo (trobesius), pasiskubino grįžti į provinciją; nė vienam priešui nekliudant, nei kuo kenkiant kely, Galba savo sveiką legijoną nuvedė į nantuatų kraštą, iš čia į alobrogų ir ten žiemojo.

VII

Komentaras.

1. **Cum:** *c. concessivum.*

2. **Expulsis Germanis:** germanų vardu čia turi būti suprantami *aduatukai*, kimbrų ir teutonų giminė (padermė); kadangi *aduatukai*, drauge su kitomis germanų giminėmis, gyveno dešiniajame Reino upės krante, tai jų pardavimas į vergovę Cėzario vaizduojamas lyg išvijimu iš Galijos.

3. **Sedunis:** sedūnai čia paminėti kaip reikšmingesnė padermė iš visų trijų nugalėtų Alpių tautelių.

4. **Hieme:** *abl. temporis.*

5. **Illyricum:** tai buvo rytinė dalis Cėzario cizalpinės provincijos (šiandien *Dalmatija*). Cėzaris gyveno cizalpinėje Galijoje tuo laiku, kada Galba darė savo žygius. — **Quod** (volebat): *quod causale.*

6. **Proximus:** „artimiausias“ (visų Cėzario karininkų). Kiti karininkai žiemos metu stovėjo turonų ir karnūtų kraštuose; — **mare:** *acc.* kartais yra vartojamas su *proximus* lygiai kaip su prieveiksmiu *prope*.

7. **Quo in numero** = *quorum in numero.*

8. **Coriosolitas**: tai yra graikų galininko galūnė, kuri romėnų buvo dažnai vartojama svetimiesiems vardams, — tiek graikų tiek negraikų.

VII

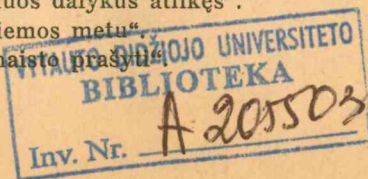
Vertimas.

1. Po šių įvykių ¹⁾, nors Cėzaris dėl visų priežasčių manė Galiją esant numalšintą, — (nes) nuveikęs belgus, išvijęs germanus, nugalėjęs Alpėse sedūnus, — žiemos *pradžioje* ²⁾ buvo bekeliaująs į Illiriją, norėdamas taip-pat ir tas tautas aplankyti ir pažinti (jų) kraštus; (bet) iškilo netikėtas karas Galijoje. 2. To karo priežastis buvo ši. P. Krasas, jaunikaitis, su septintuoju legijonu žiemojo andų krašte, arti (ant kranto) okeano. 3. Jisai, kadangi šiose vietose buvo (jaučiama) stoka maisto, pasiuntė į artimiausias (kaimynines) valstybes maisto *reikalui* ³⁾ daugelį prefektų ir tribūnų. 4. Šiame skaičiuje buvo T. Terasidijas, nusiųstas į esubijų kraštą, Morkus Trebijas Galas — į koriozolitų, Kv. Velanijas su Titu Siliju — į venetus.

1) Pažod.: „šiuos dalykus atlikęs“.

2) Pažod.: „žiemos metu“.

3) Pažod.: „maisto prašymui“.

Komentaras.

1. **Huius civitatis:** *paskutinė paminėtoji (Veneti)*. Venetai buvo geri jūrininkai ir laikė savo rankose kontrolę prekybos su Britanija. Bet tam buvo pavojaus iš romėnų, kurių noras įžengti į Britaniją buvo gerai žinomas. Venetai, drauge su kitomis Aremorikos tautelėmis, vasarą 57 m. buvo pasidavę Krasui; dabar jie pasinaudojo pirma proga atgauti savo nepriklausomybę, — jie tikėjosi, kad susijungus su kitais kaimynais, pasiseksią paversti niekais Cėzario planus.

2. **Orae:** *gen partitivus*; o pats aprėžtas linksniu *gen. posses. (regionum)*; — **omnis orae maritimae:** viso pajūrio tame krašte, t. y., vakarinio pajūrio tarp Sekvanos (Senos) ir Ligerio (Loara).

3. **Scientia atque usu:** „žinojimu ir prityrimu“.

4. **In magno impetu maris atque aperto:** „in impetuoso mari atque aperto“: audringoje ir taipgi atviroje jūroje.

5. **Partibus interiectis:** *abl. abs.*, išreiškias priežastį: „kadangi (ant jūros kranto) nedaug tebuvo uostų“; — **vectigales:** mokesčius; venetai, turėdami monopolį uostų audringame krante, reikalaudavo didelių mokesčių iš visų jūreivių, įplaukiančių į jų uostus.

6. **Dedissent:** tai buvo praėjusią vasarą.

7. **Ut:** su *indic.* negali reikšti *kad* (tiksl...); = kaip; — **subita**, etc.: gálų nepastovumas dažnai yra Cėzario ir kitų rašytojų minimas.

8. **Communi consilio:** *abl. causae*.

9. **Si**, etc.: netiesioginė (pasiuntinių) kalba; tiesiog. kalboj būtų: *si vis tuos recipere, obsides nobis remitte*. Atkreipki dėmesio į skirtingą reikšmę žodžių *suos* ir *sibi*.

VIII

Vertimas.

1. Šios (venetų) tautos įtaka (reikšmė) yra visų didžiausia tarp viso pajūrio tų kraštų, nes jie, venetai, turi ir daugiausia laivų, kuriais paprastai plauko į Britaniją, ir (be to) praneša kitus savo pažinimu ir patyrimu jūrininkystės; visi (visos kitos tautelės), kurie naudojami tomis marėmis, moka jiems muitus, nes jie laiko negausius uostus, išmėtytus (po krantą) prie atvirų ir audringų jūrių. 2. Jie (venetai) pirmieji sulaikė (suėmė¹) Siliją ir Velaniją, nes tikėjosi per juos atgauti savo įkaitus, kuriuos buvo davę Krasui. 3. Jų pavyzdžiu (įtaka) paskatintos (kitos) kaimyninės tautelės (kaip tai paprastai gálų daroma: skubiai ir ūmai keičiami sumanymai) dėl tos pačios priežasties sulaiko Trebiją ir Terasidiją; skubiai pasiuntę (vieni pas kitus) pasiuntinius, per savo vadus pasižada priesaika, kad nieko nepradėsia (nedarysia) be visų sutikimo ir (visi) tą patį likimo rezultata pakęsia; 4. kitas tautelės (irgi) ragina, kad daugiau geistų išlikti toje laisvėje, kurią nuo protėvių paveldėjo, nekaip pakęstų romėnų vergovę. 5. Visą pajūrį veikia prie savo nuomonės patraukę, siunčia bendrąją pasiuntinybę pas P. Krasą pasakyti, kad jeigu jis nori atgauti savuosius, teatleidžia (atiduoda) atgal jiems įkaitus.

¹) Pažod.: „nuo jų eina pradžia sulaikymo“.

Komentaras.

1. **Longius**: „per toli“ imtis pačiam (Cėzariui) tų reikalų.

2. **Naves longae**. Karo laivai buvo daromi ilgesni, negu tie, kurie tarnavo transportui; o tai dėl to, kad patogiau galima būtų juose rikiuoti kareivius.

3. **Institui**: *surinkti*; **comparari**: *pasirūpinti* (gauti), nes irklininku galėjo būti kiekvienas tvirtas vyras, o matrosu ir vairininku — tiktai asmens prityrę.

4. **Per... potuit**: „kaip tik metų laikas (sezonas) leido“. Cėzaris bus atvykęs pas savo armiją gegužės mėnesį. Jis buvo Lukoje balandžio mėnesį pasitarti valstybės reikalais su Pompėju ir Krasu.

5. **Legatos... retentos** (esse): *ac. c. inf.*, pareinąs nuo *intellegebant*.

6. **Ad omnes nationes**: *apud omnes nationes* (ad = apud). Cėzaris čia teikia pasiuntinių vardą prefektams ir tribūnams, išsiųstiems maisto, kad tuo būdu iškeltų nusikaltimo sunkumą, lygų tarp-tautinės teisės paniekimui.

7. **Quae ad usum navium pert.**: „kas priklauso laivų vartojimo reikalams“.

8. **Multum confidebant**: *valde conf.*; junginys *multum* su *confidere* retai teižtinkamas, nes *multum* (*tantum*) paprastai vartojami su tokiais veiksmažodžiais, kuriais reiškiamas saikas arba laipsnis, pav., *multum abesse, proficere*.

9. **Aestuariis**: *aestuaria*: žemosios pajūrio vietos (=balos).

10. **Ac iam ut**, etc.: „kād ir viskas atsitiktu prieš jų samprotavimą (nuomone)“; **ut**, pradėdas nuolaidos sakinį, Cezario dar vieną kartą pavartotas yra III knygoje *de b. civ.*

11. **Facultatem... navium**: *facultas=copia* (išteklius): „rom. beveik neturi laivų“.

12. **Concluso mari** (*conclusum mare*): „jūra, esanti krašto (žemės) vidury“; čia suprantama *Viduržemių* jūra, su kuria romėnai buvo gerai apsipratę.

13. **Morinos, Menapios**: tautos šiaurinėje Belgijoje; kitos minimos tautos buvo venetų kaimynai.

IX

Vertimas.

1. Cezaris, sužinojęs apie tai iš Kraso, nes (pats) buvo per toli, šiuo tarpu įsakė padaryti kariškus laivus Ligerio upėje, kuri įteka į okeaną, surinkti iš provincijos irklautojų ir pasirūpinti jūrininkų bei vairininkų. 2. Tuo visa skubiai pasirūpinęs, pats (Cezaris), kai tik metų sezonas leido¹⁾, pasi-skubino prie kariuomenės. 3. Venetai ir kitos tautos, sužinoję Cezarį atvykus, ir supratę²⁾, kokį didelį nusižengimą yra sau leidę, suėmę ir į kalėjimą įmetę pasiuntinius, kurių vardas (vertybė) visose tautose visuomet buvo šventas ir neliečiamas, nusprendė ruoštis karui pagal pavojaus sunkumą³⁾,

1) Pažod.: „kai tik galėjo del metų laiko“...

2) Pažod.: „kadangi suprato“...

3) Pažod.: „didumą“...

ir ypatingai (daugiausia) tuo visa rūpintis, kas priklauso laivų vartojimui, ir tai su didesne viltimi, nes labai pasitikėjo vietos gamta. 4. Jie žinojo, kad keliai pėstininkams yra perkirsti pajūrio balomis, kad plaukimas (laivais) keblus del *nežinomų*¹⁾ vietų ir uostų nedidelio skaičiaus; 5. be to, tikėjosi, kad mūsų kariuomenė del stokos maisto negalėsianti ilgesnį laiką jų krašte (pas juos, t. y., venetus) išbūti; 6. bet, kad ir viskas įvyktų priešingai jų numatymui²⁾, vistiek jie esą galingesni (galingiausi) laivais, o romėnai neturi nė jokio ištekliaus laivų, nei nežina jų vietų, kur ketina kariauti, nei brastų, nei uostų, nei salų; 7. be to, numanė, kad kas kita yra plaukyti uždaroje (Viduržemių) jūroje ir (kas kita) (plačiausiame) atviriausiame okeane. 8. Šitaip sumanę, jie (venetai) ima tvirtinti (tvirtina) miestus, vežti iš kaimų maistą į miestus. 9. Laivų, kiek gali, daugiausia atvaro į Venetiją, kur kaip buvo *numatoma*³⁾, Cėzaris turėsiąs pradėti karą. 10. (Venetai) pritraukia tam karui savo santarvininkais osismus, leksovijus, namnetus, ambilijatus, morinus, dijablintus, menapijus; (be to), pasirūpina pagalbos ir iš Britanijos, esančios priešais tiems kraštams.

X

Komentaras.

1. **Iniuriae retentorum equitum:** (genet. explicativus) „*iniuriae, retentis equitibus Romanis, po-*

1) Pažod.: „del nežinojimo vietų“...

2) Pažod.: „prieš jų nuomonę“...

3) Pažod.: „žinoma“...

pulo Romano illatae"; palyg. Liv. 4, 32: *scelus legatorum, contra ius interfectorum*. — Tribūnai paprastai buvo renkami iš raitelių luomo.—Daugisk. *iniuriae* parodo tą suėmimą (pasiuntinių) įvykus įvairiose vietose.

2. **Cum intellegeret:** *cum causale*.

3. **Conspirarent:** *coni. del priusquam*, išreiškiančio tikslą („kad nesusijungtų“).

4. **Partiendum (esse) sibi... distribuendum:** *coniugatio periphrastica pass. (II) — acc. cum. inf.*

Cėzaris nusprendė platesniame Galijos plote išskirstyti savo kariuomenę, norėdamas tuo būdu geriau kontroliuoti visą kraštą, kad nesukiltų.

X

Vertimas.

1. (Tad) karui buvo sunkumų, kuriuos aukščiau nurodėme; tačiau daug kas¹⁾ skatino Cėzarį tam karui: 2. (būtent) skriaudos dėl suimtųjų romėnų raitelių, maištas, pakeltas (padarytas) tuoj po pasidavimo, —atsimetimas, davus įkaitus, —sąmokslas tiekos valstybių; o svarbiausia (pavojus), kad, neatkreipus dėmesio į šitą (Galijos) dalį, kitos (Galijos) tautos nepamanytų esą ir joms tas pats galima (padaryti). 3. Tad (gerai) suprasdamas²⁾, kad beveik visi gálai geidžia (politinių) atmainų ir lengvai³⁾ ir greitai karui pakyla, —kad (bendrai) visi žmonės iš prigimties geidžia laisvės, o vergovės būklės nekenčia, —Cėzaris, pirm negu didesnė dalis tautų

¹⁾ „Daug aplinkybių“.

²⁾ Pažod.: „kadangi suprato“.

³⁾ Pažod.: „judriai“.

galėtų susijungti (sukilimui), susiprato, kad jam reikia savo kariuomenę išdalyti ir plačiau (platesniame Galijos plote) išskirstyti.

XI

Komentaras.

1. **Adeat**: suderintas su *mandat*, tik praleistas jungtukas *ut* (obiectiv.), kaip tai dažnai atsitinka prie veiksmažodžių, reiškiančių *įsakymą, įgaliojimą, prašymą, raginimą...*

2. **Auxilio**: dativus finalis.

3. **Cum cohortibus legionariis XII**: t. y., su vienu legijonu ir dviem kohortomis.

4. **Ne ex his nationibus**: įvairios Akvitanijos padermės. Cėzaris čia bus be reikalo susirūpinęs akvitanais dėl jų galimo prisidėjimo prie venetų karo, nes jie, būdami skirtingos kilmės ir kalbos, niekad nesudarė bendrų reikalų su kitais gálais.

5. **Brutum**: *Decimus Iunius Brutus* Cėzario karuose su gálais, ir namų kare, buvo laivyno viršininku. Paskum jisai, panašiai kaip ir Galba, parodė didžiausią nedėkingumą Cėzariui, prisidėjęs prie sąmokslininkų, atėmusių jam gyvybę. — Kas kitas yra *Marcus Brutus*.

6. **Eo**: į venetų kraštą.

XI

Vertimas.

1. Tad (Cėzaris) karininką Titą Labijėną siunčia su raiteliais į treverus, kurie artimiausi yra Reino upei. 2. Jam įsako, kad aplankytų remus ir kitus belgus, ir juos paklusnume laikytų; taip-pat ger-

manus, kurie, kap buvo *girdėti*¹⁾, buvo belgų tal-
kon kviečiami, sulaikytų, jeigu jie jėga mėgin-
tų laivais pereiti upę. 3. P. Krasui įsako iškeliauti
į Akvitaniją su 12 kohortų, paimtų iš legijonų, ir
su dideliu skaičiumi raitelių, kad iš šių (Akvitani-
jos) tautų nebūtų siunčiama pagalbos į Galiją ir
kad nesusijungtų tokios didelės (gausios) tautos.
4. Kv. Tituriją Sabina, karininką, su 3-mis legijo-
nais siunčia į venelų, koriozolitų ir leksovijų kraš-
tus, kad pasirūpintų, idant šios jėgos būtų atskir-
tos (nuo venetų). 5. Jaunikaitį D. Brutą skiria lai-
vyno ir gálų laivų vadu, kuriuos (gálų laivus) įsa-
kęs surinkti iš piktonų, santonų ir iš kitų paverg-
tų²⁾ kraštų ir įsako (jam, Brutui) kiek galint grei-
čiau keliauti į venetų šalį. O pats (Cėzaris) skubiai
ten-pat išvyksta su pėstininkų kariuomene.

XII

Komentaras.

1. **Eius modi:** *genet. qualitatis.*

2. **Fere** = *plerumque* (daugiausia, dažniausiai).

3. **Situs:** *nom. plur.*

4. **Lingulae** (lingula, ae, f., liežuvėlis): yra krantų
galai, įsikišę į marias; jie yra žemi. **Promunturia:**
yra kalnuoti (skardūs) krantų galai, įeiną į jūrą.

5. **Pedibus:** *abl. instrumenti*, „per sausumą“.
Haberent: *coni.*, pareiņas nuo *ut* (consecutivum),
kuriam pagrind. sakinyje atliepia *eius modi* (ut).

6. **Cum... se aestus incitavisset:** *cum iterativum;*
coniunctivus čia Cėzario pavarlotas be ypatingo

¹⁾ Pažod.: „buvo sakoma“...

²⁾ Pažod.: „numalšintų“...

prasmės pagrindo (gal-būt, del veiksmo pasikartojimo),—palyg.: I knyg.: *cum ferrum se inflexisset* (I, 25).

7. **Quod rursus... afflictae**: priežasties jungtukas *quod* čia pavartotas su *coni.* (gal-būt, del sąlyginės sakinio prasmės: „jeigu (kada) kas mėgintų tuo metu plaukti laivu“...).

8. **Utraque re: abl. causae.**

9. **Operis...** Romėnų „darbai“ išreikšti posakiu *abl. abs.: extruso mari... adaequatis* (atskyrus jūrą pylimu ir didelėmis krūvomis akmenų). **Aggere ac molibus: abl. instrum.** *Agger*—pylimas, sukastas ant įsikišusių (į jūrą) krantų galų; *moles*—užtvanka, padaryta iš priverstų akmenų krūvų. Romėnai, norėdami padaryti sau priėjimą prie venetų miestų per žemas sausumos vietas, darė milžiniškas užtvoras (užtvankas) iš akmenų ir pylimus ant krantgalių (įsikišusių į marias), ir tuo būdu užtvėnkdamo jūrų bangas nuo miesto pusės. Pėdsakai šitų romėnų pylimų—užtvankų dar 1852 m. buvo rasti ant kai-kurių tenykščių salų.

His (*aggere ac molibus*): *abl. instrum.*; **maenibus: dativus** (prie veiksmazodžių, sudėtų su prielinksniais: *ad, ante, con, in, inter, post, super...*).

10. **Cuius rei** = *quarum* (*navium*), t. y., laivų.

11. **Deportaband, etc.**: tai išvada iš sąlygos *si... coeperant; imperf.* rodo, kad tai buvęs įprastinis jų elgimasis, kai buvo atakuojami vienas po kito jų miestai.

12. **Eo facilius... quod: eo** yra *abl. causae* ir yra paaiškintas priežasties jungtuku *quod* su *indic.*, reiškiančiu paties Cėzario nuomonę; — **partem: acc. temp.**

13. **Detinebantur**: tur-būt netoli upės *Loire* (Liger) intako,

14. **Vasto... portibus:** *abl. abs.*, reiškias priežasties aplinkybę.

XII

Vertimas.

1. (Venetų) miestų padėtis dažniausiai buvo tokia, kad jie, (būdami) pastatyti ant pačių kraštų žemųjų ir aukštesniųjų pakrančių kyšulių¹⁾, buvo neprieinami nei pėstiems, kai pakildavo nuo jūros vilnių bangos [o tas visados atsitinka dukart per parą], nei laivams, nes atslungant bangoms, laivai sėsdavo sėklumose. 2. Tad tiek pirmoji, tiek antroji aplinkybė kliudo atakuoti miestus²⁾. 3. Ir jei kartais venetai, nugalėti dideliu romėnų darbu užtvenkiant jūrą pylimu ir krūvomis akmenų aukštumo iki miesto sienų, imdavo abejoti savo likimu³⁾, tai jie, atvarę didelį skaičių laivų,—kurių turėjo didžiausią išteklių,—visą savo turtą nuveždavo toliau ir patys pasitraukdavo į artimiausius miestus. 4. Tenai vėl gynėsi tais pačiais vietos patogumais. 5. Tai juo lengviau jie darydavo per gerą⁴⁾ vasaros dalį, nes mūsų laivai buvo audrų sulaikomi ir buvo nepaprastai sunku irtis plačioje ir atviroje jūroje, siaučiant jūrų bangoms ir *neužtinkant*⁵⁾ beveik jokių arba (tik) retus uostus.

1) Žemės dryžų, įsikišusių į jūrą.

2) Pažod.: „abiem aplinkybėmis buvo trukdomas (kliudomas) miestų atakavimas“...

3) T. y., „kovos sėkmingumu“...

4) Pažod.: „didele“...

5) Pažod.: „nėsant“...

Komentaras.

1. **Namque**: įveda žemiau pažymėtą paaiškinimą (priežastį), pradedamą žodžiu *quo facilius* (eina paaiškinimas, kodėl venetų laivai prie minėtų krantų nepatirdavo to pavojaus, kurs grėsė romėnams).

2. **Carinae**: numanomas veiksmazodis *erant*.

3. **Quo**: *ut eo*.

4. **Accomodatae**: „pritaikinti“, pažymi žodžius *prorae* ir *puppae*.

5. **Ad... vim... perferendam**: gerundiv.; — **vim et contumeliam**: figūra (hendiadys), kuria tas pats dalykas yra reiškiamas dviem žodžiais, sujungtais jungtukais *et, ac, atque...* („atlaikyti visokią jėgą...“).

6. **Transtra**: „skersinės balkės“, ant kurių laikosi laivo viršus, išklotas lentomis (grindimis), ir šonai. *Transtra* čia nėra, kaip tai paprastai šis žodis reiškia, suolai irkluotojams, nes venetų laivai buvo varomi vienomis burėmis.

7. **Altitudo**: *crassitudo*.

8. **Crassitudine**: *abl. qual.*; — **pro funibus**: tas nurodo, kad romėnai tam reikalui vartojo virves.

9. **Pelles**, etc.: „žvėrių kailius ir plonai išdirbtas odas“.

10. **Tanta onera navium**: „taip sunkius laivus“, — o ne „taip didelės laivų naštas“, kas jau visai ką kita reikštų.

11. **Classi**: *dat. posses.*

12. **Illis** (navibus): *dat. posses.*

13. **Copulis**, etc.: *copulae*, apskritai kalbant, reiškia visa tai, kuo rišama, pririšama, sukabinama;

bet šioje vietoje, be abejo, kalbama apie įrankius, kuriais buvo užkabinami ir pritraukiami priešų laivai, k. a. *manus ferreae, harpagones* (kabliai); romėnai jūrų kare prisiirdavo artyn prie priešų laivų ir juos, tam tikrais kabliais užkabinę, traukdavo prie savęs, nes pasitikėjo savo gabumu muštis betarpiškai su priešu.

14. **Ab aestu...**: yra personifikuota konstrukcija, tevartojama tik asmenims-veikėjams reikšti.

XIII

Vertimas.

1. Venetų laivai buvo šiuo būdu padaryti ir apginkluoti: jų dugnai buvo kiek plokštesni, negu mūsų laivų, kad juo lengviau galėtų pakęsti sėklumas ir vandens atslūgimus; 2. pryšakinės (jų laivų) dalys, o taipgi ir vairai, 3. buvo labai iškelti aukštyr ir pritaikinti bangų bei audrų jėgai (didumui); 4. laivai perdėm buvo padaryti iš ąžuolo medžio, tinką atsilaikyti prieš visokią jėgą bei sužalojimą; balkės (ant kurių laikės laivo viršus) buvo (padarytos) iš rąstų, vienos pėdos storumo, sukaltų geležinėmis vinimis didžiojo piršto storumo; 5. inkarai buvo pririšti geležiniais retežiais vietoj virvių (o ne virvėmis); 6. vietoj (drobinių) burių turėjo žvėrių kailius ir plonai išdirbtas odas, o tai arba dėl linų stokos, arba dėl nemokėjimo jų vartoti, arba dėl to, — kas yra daugiau tikra, — kad suprato, jog burėms tokias okeano audras ir vėjų smarkumus atlaikyti sunku, o taip-pat (sunku) ir valdyti pačius taip sunkius laivus. 7. Su

šiais laivais mūsų laivynui buvo tos rūšies susidūrimas (kurs parodė), kad mūsų laivai tik vienu greitumu ir irklų jėga tepranešdavo (jų laivus), o visa kita, žiūrint vietos prigimties ir vėtrų smarkumo, jų laivai buvo patogesni ir geriau pritaikinti. 8. Mūsų laivai savo nosimi (durdami jų laivų šonus) negalėjo pakenkti, — toks didelis buvo jų tvirtumas, — nelengva (taip-pat) buvo mėtyti ir strėlas del jų (venetų laivų) aukštumo, ir del tos pačios priežasties dar sunkiau buvo (tam tikrais įnagiais) užsikabinėti (už jų laivų). 9. Be to, prisidėjo ir ta aplinkybė, kad, kuomet imdavo siausti vėtra, ir jie pasiduodavo vėjo blaškomi, tai jie ir audrą pakeisdavo lengviau, ir sėklumose sustodavo saugiau ir vandens atslūgimo užtikti¹⁾ nebijojo nei akmenų nei uolų; o visi šios rūšies atsitikimai mūsų laivams buvo baimingi (pavojiugi).

XIV

Komentaras.

1. **Ubi**: laiko jungtukas.

2. **Statuit expectandam (esse) classem**: *gerundiv.* (coniugatio periphrastica II), *ac. c. inf.*

3. **Armorum**: *arma* dažnai vartojamas reikšme *armamenta*, pabūklai, įrankiai, įtaisymai (prietaisai).

4. **Rostro**: *abl. instr.*

5. **Cognoverant**: sužinojo pirmiau prityrę; palygink skyrių 13: *neque enim his (navibus) nostrae rostro nocere poterant.*

¹⁾ Pažod.: „palikti“.

6. **Turribus excitatis**: kad čia *abl. abs.* išreiškia nuolaidos aplinkybę, matyti iš sekančio *tamen*. Tie bokštai laivuose buvo vartojami tam, kad patogiau būtų šaudyti į priešų laivus.

7. **Ut... possent... gravius acciderent**: *ut consec.*; — **gravius**: priešo strėlos įgaudavo sau didesnio greitumo (smarkumo), būdamos leidžiamos nuo aukštesnės vietos (venetų laivai buvo daug aukštesni už romėnų laivus).

8. **Forma**: *abl. qual.*

9. **Falcium**: *gen. posses.*

10. **His cum funes**: *cum iterat.*; laiko ir sąlygos jungtukai, reiškia veiksmo pasikartojimą, paprastai vartojami su *indicativu*.

11. **Res gerebatur**: „dalykas (mūšis) ėjo“. Šis yra seniausiai žinomas faktas, liečiąs mūšį Atlantiko okeane.

12. **Paulo fortius**: *paulo* čia parodo tam tikrą kiekį drąsumo skirtumo, pranešančio paprastus žygius.

XIV

Vertimas.

1. Cėzaris, kai tik, paėmęs nemaža miestų, suprato, kad toks didelis darbas be reikalo daromas, — kad, ir paėmus miestus, priešų pabėgimo negalima sustabdyti, nei jiems ką pakenkti, — nusprendė laukti (savo) laivyno. 2. Kai tik atvyko laivynas ir buvo priešų pastebėtas, tuoj išplaukę iš uosto jų (venetų) laivai, skaičiaus 220, sustojo priešais mūsiškiams, visai paruošti (mūšiui) ir aprū-

pinti¹⁾ visokios rūšies ginklais. 3. (Tuo tarpu) nei Brutui, kurs vadovavo laivynui, nei tribūnams ir centurijonams, kuriems atskiri (pavieniai) laivai buvo pavesti, nebuvo gana aišku²⁾, ką (turi) pradėti³⁾ ir kokio kovos plano prisilaikyti. 4. Jie juk žinojo, kad (savo laivų) pryšakine dalimi (nosimi) ne ką gali pakenkti (priešų laivams): kad ir iškėlė bokštus (ant savo laivų), vis tiek vairų aukštumas iš barbarų laivų juos (bokštus) taip pranešdavo, kad (mūsų) strėlos iš žemesnės vietos negalėjo būti patogiai leidžiamos, o gėlų leidžiamos (iš aukštesnės vietos) krisdavo su didesne jėga. 5. (Tik) vienintelis daiktas, mūsųškių paruoštas, buvo labai naudingas, t. y., dalgiai labai aštrūs, užmauti ir pritverti ant ilgų kotų, savo forma panašūs į sienų (ardomuosius) kablius. 6. Su šitais (kabliais) buvo užkabinamos ir pritraukiamos (priešų laivų) virvės, rišančios burių pratiesines su (laivų) stiebais; o jos (tos virvės), ėmus smarkiai irtis, sutrūkdavo. 7. Toms virvėms sutrūkus, nukrisdavo ir burės; jas (virves) atėmus, buvo tuo patim kartu panaikinamas ir visas laivų vartojimas, nes visa gėlų laivų viltis (kaip tik) ir buvo burės ir (tie) įtaisymai. 8. (Dabar) tik likosi (pats betarpiškas) susirėmimas, pareiņas nuo drąsumo, o juo (drąsumu) mūsų kareiviai lengvai pranešdavo (priešą), ir juo labiau, kad dalykas ėjo Cėzario ir visos kariuomenės akivaizdoje, — taip, kad joks, bent kiek drąsesnis žygis, negalėjo būti nepastebėtas; 9. nes visi kalnai ir aukštesnės vietos, iš kur buvo artimas reginys į marias, buvo (mūsų) kariuomenės užimtos (laikomos).

¹⁾ Pažod.: „papuošti“.

²⁾ Pažod.: „žinoma...“

³⁾ Pažod.: „daryti...“

Komentaras.

1. **Cum... circumsteterant**: *cum. iterativ. Singular, etc.*: venetų laivams netenkant burių — tos vienintėlės priemonės irtis — romėnams nebuvo sunku juos gaudyti.

2. **Cum... reperiretur**: *c. causale.*

3. **Conversis in eam...**: „pakreipus laivus į tą pusę, kur pūtė vėjas“. Kalbamasis mūšis bus įvykęs vasarai baigiantis, bet šiuo metu tuose kraštuose vėjas paprastai nusčiūva apie pietus.

4. **Malacia**: graikiškos kilmės žodis, reiškias vėjo nusčiuvimą jūroje; jis paaiškinamas kitu, grynųjų lotynišku žodžiu *tranquillitas*, ramumas, kaipo nusčiuvusio vėjo rezultatas.

5. **Ut se... commovere non possent**: *ut consec.* Tai aiškiai parodo, kad gálų laivai tebuvo varomi vien burėmis, — kad irklų jie neturėjo.

6. **Res ad negotium conficiendum... opportuna**: *gerundivum*; „patogi aplinkybė pabaigti pergalei“.

7. **Ut... pervenerint**: *ut consecutivum* (coni. perf.).

8. **Interventu**: *abl. causae.*

9. **Cum... pugnaretur**: „nors kovota (kova tęsėsi) nuo“... Čia *cum concess.*

10. **Hora... quarta**: tarp mūsų 9-tos ir 10-tos valandos ryto.

Vertimas.

1. Nudraskius, kaip minėjome, pratiesines, kai (mūsų) laivai po du ir po tris apsupdavo kiekvieną (priešų laivą), kareiviai (mūsiškiai) su dideliu smarkumu stengėsi¹⁾ pereiti į priešų laivus. 2. Barbarai, kai tai (darantis) pastebėjo, ir kai daugybė (jų) laivų buvo paimta, neturėdami tam reikalui jokios pagalbos, stengėsi gelbėtis pabėgimu. 3. Ir jau buvo pasukę laivus į tą pusę, kur pūtė vėjas; bet staiga stojo toks vėjo nusčiuvimas ir ramumas, kad nė iš vietos negalėjo pasijudinti. 4. O ši aplinkybė be galo buvo (mums) patogi pabaigti darbą (kovą): 5. nes mūsiškiai, sekdami, paimdavo (priešų) laivus kiekvieną skyrium (vieną po kito), taip, kad tik labai nedaugelis iš viso (jų) skaičiaus priėjo (pasiekė) žemę (krantą) dėka užstojusios nakties, nors kovota beveik nuo 4-tos valandos iki saulei nusileidus.

XVI

Komentaras.

1. **Quo proelio:** *abl. instrum.*

2. **Cum** omnis iuventus... **tum** navium... „netikėtai... bet ir“. Šis *cum* paprastai eina su *indicativu*.

3. **Gravioris aetatis:** „senesnio, rimtesnio, amžiaus“ (*genet. qualitatis*).

¹⁾ Pažod.: „skubinosi“...

4. **Consilii:** *genet. partitivus*, pareinąs nuo *aliquid*.

5. **Navium quod** *ubique fuerat: genet. partitiv.* (*navium*) nuo *quod*; įvardis, priklausąs visam sakiniui, dažnai reiškiamas viensk. bevarde gimine (*quod, id quod*); pav.: Lacedaemonii Agim regem, *quod* (*id quod*) nunquam apud eos acciderat, necaverunt, — L. karalių A., kas niekad pas juos neatsitikdavo, užmušė. — *Navium, quod ubique fuerat*, — laivų, kas (ko) visur buvo. (*Įvardžių derinimas!*).

6. **Quo se reciperent... defenderent, non habebant:** *non habeo* su netiesioginiu klausimu reiškia „nežinau“ (kur pasitraukti... kaip gintis).

7. **Eo** (*gravius*): *abl. causae*, paaiškintas tikslo jungtuku *quo* (=ut eo), kad juo (tuo).

8. **Vindicandum** (*esse*) **statuit:** *coniugat. periphrastica* II ir *acc. cum inf.*: „nusprendė, kad reikia nubausti skaudžiau“.

Sub corona...: Šis posakis atsirado dėl tos aplinkybės, kad belaisviams, paskirtiems pardavimui, senovėje buvo romėnų užmaunami vainikai, kaip ir gyvuliams, paskirtiems aukoms (nors šis paprotys jau seniai buvo išnykęs). Tokį pardavimą atlikdavo kvestoriai; — pirkdavo vergus paprastai pirkliai-profesijonaliai, kurie vertėsi tos rūšies prekyba (tad pirkdavo urmu). Kaip liudija Plutarchas, Cėzaris šitame galų kare buvęs paėmęs *milijoną* belaisvių, kurių didelę dalį pardavęs į vergovę. — Betgi nereikia dėl to manyti, kad venetų tauta ir valstybė būtų visai išnaikinta, nes venetai dar yra Cėzario minimi vėliau (VII-toje knygoje),

kur jie, su kitais galais, teikia pagalbos Alezijai. Tačiau jų reikšmė, kaip vadovaujančios valstybės, nuo šiol amžinai dingo.

XVI

Vertimas.

1. Šituo mūšiu buvo pabaigtas karas su venetais ir su visu pajūriu (su viso pajūrio tautomis), 2. nes čia susirinko netikėtai visa jaunuomenė ir taipgi visi vyresniojo amžiaus žmonės, turintieji kokio prityrimo ir autoriteto, bet ir suvarė (čia), kiek kur turėjo, į vieną vietą laivus. 3. O (visi) kiti, nustoję laivų, jau nebeturėjo¹⁾, kur galėtų pasislėpti, nei kuo būdu gintų miestus. 4. Todėl jie ir pasidavė Cėzariui (patys) su visu savo turtu. Cėzaris nusprendė juos nubausti juo smarkiau, kad juo labiau (uoliau) būsimajam laikui būtų barbarų gerbiamos pasiuntinių teisės. Tad visus vyresniusius²⁾, išžudęs³⁾, likusius pardavė į vergovę.

XVII

Komentaras.

1. **Quintus Titurius Sabinus:** buvo paminėtas skyriuje XI, 4, kad buvo siunčiamas į venetų, koriozolitų ir leksovijų kraštus su trimis legijonais.

¹⁾ „Nebežinojo“...

²⁾ T. y., visą vyresnybę.

³⁾ T. y., nubaudęs mirtimi...

2. **Dum... in Venetis geruntur:** *praesens hist.* su *dum*, „tuo laiku, kai“, vartojamas su *indic. praes. hist.*, kada šalutinio sakinio veiksmas įvyksta tuo patim metu, kaip ir pagrindinio. *Geruntur* verski būtuojų laiku.

3. **Cum iis (eis) copiis:** trys legijonai, kaip nurodyta skyriuje 11-tame (XI, 4).

4. **Venellorum:** Normandijos kraštas.

5. **Viridōvix... summam imperii:** Virdoviksas vadovavo netiktai venelams, bet ir visoms kitoms, sukilusiomis gálų tautoms.

6. **Exercitum:** „armija“ organizuota ir disciplinuota, skirtinga nuo **copias** kaipo neregularė, palaidesnė („milicija“) kovotojų jėga.

7. **Paucis diebus:** „per (po) keletą dienų“ po Sabino atvykimo.

8. **Aulerici, Eburovices:** vienas vardas vienos padermės, gyvenusios į pietus nuo Sienos žemupio.

9. **Senatu:** čia romėnų įstaigos vardas perkelta ant svetimtaučių įstaigos.

10. **Auctores:** karo „atsakomingi asmens“ (karo sumanymo palaikytojai); **nolebant:** *plur.*, nes *senatu* įsivaizduojama *senatoribus* (interfectis) [„nigramatinis derinimas“].

11. **Clauserunt... coniunxerunt:** paminėjęs kariuomenę, sudarytą prieš atvykus Sabinui, Cėzaris, lyg *įterptiniu* būdu pasakoja apie tai, ką padarė minimos tautos *his diebus* (būtent: *clauserunt... coniunxerunt*); paskum vėl (pasakodamas) grįžta prie to, kas įvyko *pirmiau*; todėl tarp *plusquam-perf.* laiko (*coëgerat... convenerat*) vartoja *perfectum* (*clauserunt... coniunxerunt*). — **Portas clauserunt:** užsidarė vartus prieš romėnus; miesto

vartų uždarymas, artinantis prie jų kariuomenei, buvo lygu karo paskelbimui.

12. **Perditorum**: čia reikia suprasti ne visokius „*nenaudėlius*“, bet „nusiminiusius del savo padėties žmones“ („*desperatus*“), nes, reikia atsiminti, kad tai buvo jau treči metai, kaip ėjo karas Galijoje.

— **Latronum**: valkatų, banditų, plėšikų.

13. **Omnibus rebus**: „visais atžvilgiais“.

14. **Loco castris**: *abl. loci* su jėga ablatyvo *instrumenti*, todėl pavartotas be prielinksnio *in* (Cf. lib. I, cap. 6: „*Rhodanus fluit, isque non nullis locis vado transitur*“). — Sabino stovykla, rodosi, bus buvusi netoli nuo nedidelės upės *Sée*, pietų krašte venelų teritorijos. — **Castris sese tenere**: „ramiai sau liktis (laikytis) stovykloje“.

15. **Milium**: t. y. *passuum*, — **spatio**: *abl. mensurae*, „atstumu“.

16. **Cum... consedisset... faceret**: *coniunctivi* nuosaka del *cum concessivum*; kreipki dėmesio į laikų skirtumą (vienas—*plusquamperf.*, antras—*imperf.*): vienas (*plusperf.*) išreiškia savimi *pabaigtą* veiksmą (*consedisset*), antrasis *nepabaigtą* (dažnai pakartojamą) [*faceret*] atžvilgiu pagrindinės minties, reiškiamos veiksmažodžiu *tenebat*.

17. **Opinionem timoris**: „baimės (bailumo) įspūdį“.

18. **Ut iam** (kaip ir anksčiau: *ut iam... hostibus*): *ut consecutiv.*

19. **Id**: tas dalykas, kad laikė (romėnų) kareivius stovykloje, nepradėdamas mūšio.

20. **Qui... teneret**: *coni.* grynajame santykinia-me sakinyje.

21. **Legato**: *dat posses.* (auctoris) prie *beasmen. gerundivo* — *coniugatio periphrast. passiv.* „dimi-

candum [esse]“. — Kadangi legatas visuomet veikdavo pilnąja savo atsakomybe tikrai neesant vyriausiajam karo vadui, tai žodžiai *praesertim eo absente* atrodo nereikalingi (ne vietoje).

XVII

Vertimas.

1. Tuo metu, kai tai (visa) darėsi Venetuose, Kvintas Titurijas Sabinas su ta kariuomene, kurią buvo gavęs iš Cėzario, atvyko į venelų kraštą. 2. Šitiems (venelams) vadovavo Viridoviksas; jis taipgi turėjo vyriausią vadovybę visoms toms (gálų) valstybėms, kurios buvo atsimetusios (nuo Romos); iš šių jis buvo surinkęs (organizuotą) kariuomenę ir didelius palaidus būrius. 3. Šitoms jėgoms per keletą dienų (nuo Sabino atvykimo) prijungė save aulerikai, ebuovikai ir leksovijai, kurie išžudę savo vyresnybę, kad nenorėjo imtis karo atsakomybės, uždarė savo vartus. 4. Be to, suėjo iš įvairių Galijos šalių didelė daugybė nusiminusių dėl savo padėties žmonių ir plėšikų, kuriuos nuo laukų darbų ir kasdieninio triūso suviliojo grobio viltis ir geidulys kariauti. 5. Sabinas (ramiai) laikėsi savo stovykloje (esančioje) visais atžvilgiais patogioje vietoje, nepaisydamas to, kad Viridoviksas buvo apsistojęs prieš jį dviejų mylių atstume ir kasdien, išsivesdamas kariuomenę (aikštėn), suteikdavo progos (pradėti) kariauti; o tas (Sabino ramumas) sudarė, kad jisai netiktai priešų buvo niekinamas, bet ir mūsų (pačių) kareivių buvo nemažai peikiamas; 6. jisai (Sabinas) tokį padarė savo bailumo išpūdį, kad priešai jau net

drįsdavo artintis prie (mūsų) stovyklos pylimo. O jis taip elgėsi dėl tos priežasties, kad manė, jog negalima pradėti karo legatui su tokia daugybe priešų, ypač neesant (pačiam) Cėzariui, vyriausiajam karo vadui, — išskyrus tik tą atvejį, jeigu būtų patogi vieta arba pasitaikytų kokia (gera) proga.

XVIII.

Komentaras.

1. **Quos auxilii causa...** Tai buvo žmogus iš tarpo pagelbinės kariuomenės („auxilia“), kuri susidėdavo iš svetimtaučių, — tai buvo „pedites levis armaturae“ („sagitarii“, „funditores“).

2. **Prematur:** *coni.* netiesiog. klausime.

3. **Neque longius abesse quin... educat... proficiscatur:** tai ne „quin dubitativum“, bet „quin“ išeities sakiniuose, vietoj „ut non“, — vartojamas su tais pačiais laikais ir nuosakomis, kaip ir „*ut consecutivum*“.

4. **Negotii bene gerendi:** „gerai atlikti uždavinį“ (= „laimėti pergalę“).

5. **Iri oportere:** „reikia eiti“. Beasmenė passivo forma iš veiksmažodžio „eo“ (eiti) vis delto pasitaiko; ją, žinoma, reikia versti tiesiogine nuosaka.

6. **Quod fere... credunt: quod explic.; — fere:** „paprastai“. Geras pažinimas žmonių prigimties, kuriuo pasižymėjo Cėzaris, daug prisidėjo prie jo pasisekimų.

7. **Non prius... quam:** mintis išreikšta kaipo gálų nuomonė, o todėl *coni. (sit concessum)*.

8 **Arma uti capiant... contendant: ut (uti) finale.**

9. **Ut explorata victoria:** „tarytum pergale (jau) būtų tikra“; — **ut** (= tamquam): „kaip“, „tarytum“.

10. **Sarmentis:** „šakos, nukirstos nuo medžių“; — **virgultis:** „žabai, krūmų virbalai, surišti į pėdelius“ del patogesnio vartojimo.

11. **Quibus... compleant: quibus** (=ut iis) santykinis tikslo jungtukas.

XVIII.

Vertimas.

1. Šiai baimės nuomonei pasitvirtinus (kad romėnai bijo), Sabinas pasirinko vieną vikrų ir gudrų žmogų (būtent) galą iš tų (žmonių), kuriuos su savim turėjo pagalbai (kariuomenei). 2. Šią (žmogų) didžiomis dovanomis ir pažadais prikalbino, kad pereitų pas priešus, ir paaiškino (jam), ko (Sabinas) nori, kad būtų padaryta. 3. Šis, kai tik pas juos (priešus) atėjo persimetėliu, tuoj pranešė romėnų baimę ir paaiškino, kokiomis sunkiomis aplinkybėmis yra spaudžiamas pats Cėzaris Venetuose; 4. be to, sakė, kad jau netoli esą nuo to, kad Sabinas sekančią naktį slapčia išvestų (savo) kariuomenę iš stovyklos ir iškeliautų pas Cėzarį teikti jam pagalbos. 5. Tai (visa) išgirde (priešai), visi sušuko, kad negalima praleisti progos gerai atlikti (savo) uždavinį, ir kad reikia eiti (atakuoti) stovyklą. 6. Tam žygiui (sumanymui) galus skatino daugybė aplinkybių (būtent):

praeitųjų dienų Sabino neveikimas, perbėgėlio įtikinimas, stoka maisto produktų, kurių nelabai (stropiai) jų buvo pasirūpinta, — viltis dėl venetų (karo) pergalės, ir, pagaliau, tas, kad žmonės paprastai tuo, ko nori, tiki (pasitiki). 7. Šiomis aplinkybėmis paskatinti, (priešai) neišleido iš susirinkimo Viridovikso ir kitų vadų, kol nebuvo jų sutikta, kad imtųsi ginklų ir žygiuotų ant (romėnų) stovyklos. 8. Kai tas (jiems) buvo leista, linksmi, tarytum pergalė (jiems) būtų užtikrinta, pririnkę žabų (šakų nuo medžių) ir (pagaminę) tų žabų ryšulių, kuriais užpiltų romėnų griovius (apie stovyklą iškastus), — žygiuoja (nužygiavo) ant stovyklos.

XIX

Komentaras.

1. **Ab imo:** „nuo kalno apačios“.
2. **Passus mille:** priklauso žodžiui *acclivis*; *acc. spatii*.
3. **Quam minimum spatii:** „mažiausia, kiek galima, laiko“; *spatii*: sc. *temporis*; *gen. partitiv.* nuo *minimum*; — **ut daretur:** *ut finale*.
4. **Duabus portis:** *abl. instrumenti*.
5. **Opportunitate** ir kiti ablativai: *abl. causae*.
6. **Ut... impetum ferrent... verterent:** *ut cons.*
7. **Quos impeditos:** *impe-ditos* particip. conjunct.
8. **Integris viribus:** *abl. modi*.

9. **Reliquos**: t.y. tuos, kuriems pasisekė pasprukti nuo raitelių.

10. **Ex fuga evaserant**: bėgimas čia parodomas, kaip padėjimas, kuriame buvo atsidūrę gálai ir iš kurio išeitimi vieniems buvo žuvimas, o kitiems— išsigelbėjimas. — **Qui... evaserant, reliquerunt**: raiteliai tik nedaugelį iš jų paliko gyvus, būtent, tik tuos, kurie buvo pasprukę *pirmiau* (evaserant).

11. **Titurio**: t.y. Titurio Sabino.

12. **Alacer ac promptus animus**: *gyvumas (greitumas) ir atsidavimas*, kuriuo gálai pradeda karą, priešpastatomas jų silpnumui ir patvarumo stokai (*mollis et minime resistens mens*), kai tenka patirti nelaimių; iš šito priešpastatymo (sugretinimo) lengvai galima skirti reikšmę žodžių *animus* ir *mens*: drąsumas, gyvumas bei gatavumas pradedant karą turi būti priskirti *jausmui ir valiai (animus)*, o sugebėjimas pakesti vargus ir išverti darbe — *išminčiai (mens)*.

13. **Resistens**: būdvardžio reikšmė (atkaklus, patvarus). — Del gálų būdo, Cezario aprašomojo, galime dar pridėti ir Livijaus panašų pastebėjimą (10, 28, 4): „*prima eorum (Gallorum) proelia plus quam virorum, postrema minus quam feminarum*“.

XIX

Vertimas.

1. Stovyklos vieta buvo pakyli, o nuo (kalno) apačios nuolaidi, apie tūkstantį žingsnių. Čionai (priešai) smarkiai (bėgte) bėgo, kad romėnams

liktų ko mažiausia laiko susitvarkyti ir apsiginkluoti: pribėgo tad uždusę (vos kvėpuodami). 2. Sabinas, paraginęs savuosius, davė ženklą geidžiantiems (mūšio). Priešams esant apsunkintiems tomis naštomis¹⁾, kurias nešė, Sabinas liepė staiga išbėgti²⁾ iš stovyklos dvejais vartais. 3. Ir (štai) pasidarė, kad dėl priežasties vietos patogumo, dėl priešų neprityrimo ir nuvargimo, dėl (romėnų) kareivių drąsumo ir išsimiklinimo pirmiau buvusiuose mūšiuose net nė vieno mūsiškių puolimo priešai neišlaikė ir tuoj atsisuko bėgti. 4. Juos (tad) suvaržytus (savo judesiuose) mūsų kareiviai, būdami šviežiomis jėgomis, nusekė, daugybę išžudė; kitus besivydami raiteliai, tik labai nedaugelį, būtent, tuos, kurie bėgdami pirmiau buvo pasprukę, paliko (gyvus). 5. Taip (tad) tuo patim metu sužinojo Sabinas apie jūrų kovą (su venetais), Cėzaris apie Sabino laimėjimą³⁾, ir visos valstybės tuojau pasidavė T. Sabinui. 6. Nes kaip (iš vienos pusės) galai⁴⁾ yra labai greitai ir norūs karams pradėti, taip (iš antros pusės) jie yra silpni ir nepatvarūs (neatsparūs) pakešti nelaimėms.

XX

Komentaras.

1. **Crassus**: su dvylika kohortų ir dideliu skaičiumi raitelių (žiūr. skyrių XI, 3 ir antrą knygą:

1) Pažod.: „del tų naštų“...

2) Pažod.: „padarytų išsiveržimą“...

3) Pažod.: „nugalėjimą“ (pergalę)...

4) Pažod.: „jų (gálų) dvasia“...

II. 6 — 9). Raiteliai negalėjo padėti Cėzariui jo marių kare su venetais; bet jie galėjo būti labai naudingi Kraso žygiui Akvitanijos kalnuotose apylinkėse.

2. **Latitudine et multitudine:** *abl. limit.*

3. **Ex tertia parte Galliae est,** etc.: „turi būti laikoma trečia dalimi Galijos“; prielinksnis *ex* tokios pat reikšmės turi tam tikruose posakiuose, k. a.: *haeres ex asse, ex triente*, viso turto įpėdinis, trečios dalies įpėdinis. Be to, Cėzaris čia klysta (perdeda), kalbėdamas apie Akvitanijos krašto platumą: didumo tas kraštas nesudarė trečios dalies Galijos. Bet senovės rašytojai dažnai darydavo tokių (geografinių) klaidų.

4. **Cum pervenisset, cum intellegeret:** nesujungti jungtuku *et*, nes pirmasis sakinyss reiškia *laiko aplinkybę*, kada Krasas manė, jog reikia būti rūpestingam, — antrasis *priežastį* tam reikalui.

5. **Sibi bellum gerendum:** *coniugatio periphr.* II (...gerendum esse), *acc. c. inf.*

6. **Paucis ante annis:** *abl. mensurae*. Tai buvo 22 metai prieš; būtent 78 m. (prieš Kr.), kada *V. Praeconinus*, tik vienas čia paminėtas, ir *Lucius Mallius*, provincijos prokonsulas (*Gallia ulterior*) buvo nugalėti akvitanų, susijungusių su *Sertorijo* kvestoriumi *Hirtulėju*.

7. **Non mediocrem:** „litotes“; neigimas (*non*), kurs yra lygus tvirtinimui priešingos minties, vadinasi „litotes“ (tokia *figūra*); tad *non mediocrem* = „nepaprastą“.

8. **Viris fortibus:** tai buvo kareiviai-veteranai, kurie tarnavo pilną laiką (20 metų) romėnų armijoj, — gyveno *provincijoje*.

9. **Tolosa**, etc.: šitie miestai yra žymūs ir šiandien, tai: *Toulouse Carcassone* ir *Narbonne*, — pirmasis buvo senovinis gálų miestas, trečiasis buvo romėnų kolonija, įsteigta 118 prieš Kr., ir kartu „provincijos“ sostinė.

10. **Nominatim**: pakvietimai stoti į karybą buvo siunčiami kiekvienam veteranui asmeniškai, — vadinasi, jie stojo laisvanoriais.

11. **Sotiatium**: į pietų-rytus nuo *Bordeaux*, — vardas dar yra išlikęs; jį turi nedidelis miestas *Sós*, apskrity *Lot-et-Garonne*.

Equitatu: akvitanai, būtent, sotiatai, paleido ant romėnų raitelius, norėdami nuvaryti romėnus į slėnį (*convallē* — slėnys, vieta, apsupta iš visų pusių kalnais), kur laukė pasiruošę pėstininkai.

13. **Hi**: priklauso žodžiui *copias*, kurios buvo sudėtos iš vyrų; tai vadinamasis „prasmės“ darinimas.

XX

Vertimas.

1. Beveik tuo patim metu Publijus Krasas pasiekė Akvitaniją;¹⁾ šį kraštą, kaip aukščiau pasakyta, reikia laikyti lygiu trečdaliui (visos) Galijos ir ploto bei gyventojų skaičiaus (daugio) atžvilgiu. Krasas, (gerai) žinodamas, kad jam teks kariauti tose vietose, kur pirm kelerių metų buvo užmuštas legatas Lucijus Valerijus Prekoninas, o jo kariuomenė buvo išblaškyta, ir taip-pat, iš kur pro-

¹⁾ Pažad.: „kai atėjo į Akvitaniją“...

konsulas Lucijus Mallius, nustojęs gurguolių, turėjo pasitraukti (pabėgti¹), suprato, kad jam reikės padėti nepaprastų (ypatingų) pastangų. 2. Tad pasirūpinęs maisto, paruošęs pagelbinę kariuomenę ir raitelius, dar parsikvietė nemažą narsių vyrų (veteranų), pakvietęs juos kiekvieną asmeniškai, iš Tuluzos ir Narbonos, — iš Galijos miestų²), artimiausių šitiems kraštams; ir (taip) tą kariuomenę įvedė į sotiatų kraštą. 3. Sužinoję jį atėjus, sotiatai, surinkę didelę kariuomenę ir raitelius, kuriais jie buvo labai tvirti, užpuolė³) mūsų eiles kelyje; pirmiausia raitelių mūsų pradėjo; 4. paskum, mūsųškiams atrėmus raitelius ir jų besivejant, staiga išvedė (parodė) pėstininkų kariuomenę, kurią buvo (tyčia) paslėpę slėnyje. Pastaroji puolė mūsųškius išsklaidytus (išsiskirsčiusius besivejant) ir atnaujino mūsų.

XXI

Komentaras.

1. **Cum: c. causale.**

2. **Victoriis: abl. su freti;** „pasiremdami (pasitikėdami)“ nusisekusiais mūsųšiais su L. Manliju (žiūr. XX,1).

3. **Quid... possent:** netiesiog. klausimas; — **imperatore:** „vyriausias karo vadas“, turįs nepriklausomą valdžią (*imperium*), o „dux“ yra bendras

¹) Pažod.: „pabėgo“...

²) Pažod.: «šitie miestai Galijos provincijos yra artimiausi šitiems kraštams»...

³) Pažod.: «užpuolė»...

kario (karininko) — vado (subordinuoto-priklausomo) vardas; — **sine reliquis legionibus**: Krasas turėjo tik 12 kohortų ir raitelius.

4. **Adulescentulo duce**: *abl. abs.* — Krasas yra dažnai vadinamas *adulescens*: čia mažiškinis vardas vartojamas retoriškajam efektui.

5. **Oppidum**: bene bus šių dienų *Sós*.

6. **Quibus... resistentibus**: *abl. abs.*, reiškias priežastį (tač geriau išversti ne padalyviu, bet pilnuoju šalutiniu (priežasties) sakiniu).

7. **Vineas**, etc.: *vineae* vadinasi būdelės, vartojamos kareiviams uždengti per ataką, imant miestą. Šoninės tų būdelių sienos buvo pintinės iš vynmedžio šakelių, o stogai tvirtų lentų; — *vineas agere*: pristumti tas būdeles; **turres**: tai bokštai, kurie turėjo po keletą aukštų (etažų) [*tabulata*], vartojami imant miesto sienas.

8. **Cuniculis**: požemio griovis (perkasas, urvas); sotiatų kasė tokius urvus, arba tunelius, po romėnų pylimais, kad romėnai su savo prietaisais ten sugriūtų.

Aerariae: „vario kasyklos“; **secturae**: atviros kasinėjimo vietos („ekskavacijos“), iš kur buvo imama geležies rūdis, skirtingos nuo vario kasyklų (tunelių), geriau įtaisyty. Liekanos senovės vario ir geležies kasyklų yra kaip tik rastos tame pačiame sotiatų krašte.

10. **Alias... alias**: „tai... tai“.

11. **Diligentia**: *abl. causae*; gal būt, tai liečia romėnų darbą, kuriuo jie atsilygindavo priešui, irgi iškasdami tokius tunelius.

12. **Faciunt**: t. y. „tradunt arma“.

Vertimas.

1. Kovota ilgai ir smarkiai, nes sotiatai, didžiudamiesi (remdamiesi) savo buvusiomis pergalėmis, manė, kad nuo jų (karingų) pastangų¹⁾ pareinanti visos Akvitanijos laimė (likimas-išsigelbėjimas); bet mūsiškiai irgi norėjo pasirodyti, ką gali (padaryti), nors ir be vyriausiojo (karo) vado ir be kitų kohortų, būdami dargi jaunikaičio (Kraso) vadovaujami; pagaliau, žaizdomis nusilpninti, priešai atsisuko bėgti. 2. Jų didelį skaičių išžudęs, Krasas, nesustodamas žygiuoti, ėmė atakuoti sotiatų miestą. Bet kadangi jie (sotiatai) smarkiai gynėsi, tai jis griebėsi²⁾ vinėjų ir bokštų. 3. Priešai tai bandė išsiverždami iš miesto užpulti, tai griovius po (mūsų) pylimu ir vinėjų kasti [šiam darbe akvitanoi buvo labai prityrę, nes daugely vietų pas juos yra vario ir geležies kasyklų], tačiau supratę, kad dėl mūsiškių pastangų nieko tais savo darbais nelaimės, nusiuntė pasiuntinius pas Krasą, prašydami³⁾, kad priimtų jų pasidavimą. Gavę (Kraso) sutikimą (pasiduoti), jie įsakyti perduoti ginklus, tai ir padarė.

1) Pažod.: „drašumo“...

2) Pažod.: „stūmė“...

3) Pažod.: „prašė“...

Komentaras.

1. **In ea re... intentis animis:** *intentus* čia pavartotas su *abl.* ir prielinksniu vietoj paprastai vartojamų konstrukcijų: *in (ad) aliquid (intentus)* arba su *dativ.* *alicui rei*.

2. **Adiatunnus:** buvo rastas medalis su užrašytu šiuo vardu lotynų raidėmis.

3. **Devotis:** „ištikimi šalininkai“; **soldurios:** gališkas žodis, bene giminiškas germanų žodž. *sold*, *soldat*; šitie *soldurii* gyveno kartu su savo vadu, drauge visi valgė su juo prie vieno stalo ir panašiais, kaip jis, vilkėjo rūbais; jie savo globėjų atžvilgiu buvo panašūs į romėnų *klientus*, atsidavusius savo *patronams*.

4. **Commodis:** *abl. instr.* su *fruantur*; — **amicitiae:** *dativ.*

5. **Dediderint:** *coni.* del „*attractio modi*“ (del *fruantur*).

6. **Accidat:** paprastai neigiamąją reikšmę vartojamas (kas blogo atsitinka); — **per vim:** „prievara“.

7. **Ferant... consciscant:** toji pati konstrukcija kaip ir prie *fruantur* (nuo *ut*).

8. **Memoria:** *abl. temp.*

9. **Devovisset:** *coni.* del „*attractio modi*“ (del *recusaret*).

11. **Qui... recusaret:** „ut is recusaret“.

12. **His:** t. y. DC *devotis* (vėl atnaujinamas pasakojimas po padaryto paaiškinamojo nukrypimo); — **eadem:** tokia-pat padėtimi, kaip ir kiti pasidavę sotiatiai.

XXII

Vertimas.

1. Visiems mūsiškiams atkreipus dėmesį į tą dalyką (sotiatų pasidavimą ir nusiginklavimą), Adiatūnas, vyriausias (sotiatų) karvedys, iš kitos miesto pusės, mėgino (mus) užpulti su (savo) 600 atsidavusių (ištikimųjų karių). 2. Šiuos ištikimuosius jie (sotiatai) vadina *soldūrais* [jų būklė yra ta, kad su tais, kurių globai yra atsidavę, lygiai visi drauge naudojami visais gyvenimo patogumais, o jeigu kas bloga per (kokią) prievartą atsitinka, tai, jie visi (tie ištikimieji) kartu pakenčia arba (net) ir galą sau pasidaro. 3. Ir niekas (žmonių) neatsimena tokio atsitikimo, kad kas-nors (iš tų ištikimųjų), žuvus globėjui, kuriam buvo atsidavęs, atsisakytų priimti mirtį]. 4. Taip tad pakilus riksmui nuo tos pusės tvirtovės (iš kur Adiatūnas darė puolimą), mūsų kareiviai pašoko prie ginklų¹⁾. Kariauta ten buvo smarkiai; tačiau Adiatūnas buvo nuvarytas atgal į miestą²⁾; jis išprašė iš Kraso leidimą naudotis ta pačia pasidavimo padėtimi (kaip ir kiti pasidavę sotiatai).

XXIII

Komentaras.

1. **Vocatum et Tarusatium:** tautos, gyvenusios į šiaurę ir į vakarus nuo sotiatų.

¹⁾ Pažod.: „kai kareiviai subėgo prie ginklų“.

²⁾ Pažod.: „tačiau nuvarytas atgal į miestą“.

2. **Oppidum**: *oppidum Sotiatium*;— **manu mun-
nitum**: miestas apsaugotas ne tik vietos prigim-
timi, bet ir dirbtiniais (= *manu*) sutvirtinimais.

3. **Paucis diebus**: po kelių dienų (per kelias
dienas).

4. **Quoque versus**: „į visas puses“; *quoque* yra
prieveiksmis (ablativas iš *quisque*, kaip panašiai
quo iš *qui*), — *versus* kaip ir žodyje *ad-versus*.

5. **Citerioris Hispaniae**: *Citerior* — „šios pu-
sės“ — Romos atžvilgiu; tai *Hispania Tarraco-
nensis* tarp Pirinėjų ir Ebro upės; šiaurinės Ispa-
nijos tautos buvo giminės akvitanams; pasieny su
akvitanais gyveno *kantabrai*, kurie čia yra minimi,
kaipo *finitimae Aquitaniae*.

6. **Adventu**: *abl. temp.*

7. **Alacritate**:¹⁾ *abl. modi*; **multitudine**: *abl.
instr.*

8. **Sertorio**: tai buvo liaudies partijos karo vadas
pirmajame civiliame Romos kare, kilusiame tarp
Marijo ir Sulos. Mirus Marijui, o Sulai sugrįžus Ro-
mon, Sertorijas suorganizavo armiją Ispanijoje, bū-
damas ten pakviestas sukilusių luzitanų 80 m.; per
aštuonerius metus (su ta armija) jis kariavo su ro-
mėnų senatu; pagaliau, 72 m. jis buvo nužudy-
tas; — **omnes annos**: „per visus (šiuos) metus“:
80—72, kada Sertorijas vadovavo tai armijai.

9. **Consuetudine**: *abl. modi*.

10. **Loca capere... munire**: „pasirinkti vietas“
stovyklai („rinktis pozicijas“). Akvitanai geriau
pažino karybą už kitus gálus; kalbamoji defensy-
vinė taktika kitų galų tebuvo pasisavinta vėliau po
4-rių metų prie Vercingetorikso (VII, 29; II, 16—18).

¹⁾ Kituose tekstų leidiniuose yra „*auctoritate*“.

11. **Quod ubi... animadvertit:** kai tik pastebėjo *tai*; o ką tas *quod* (*tai*) čia reiškia, paaiškina seką akuzativai (acc. c. inf): *deduci... augeri*.

12. **Non facile deduci:** „nelengvai gali būti išskirstyti“ visuose punktuose prieš gausesnį skaičių priešą.

13. **Non cunctandum (esse)... quin... decertaret:** „kad nereikia gaišti, atidėliojant mūšį“; *gerundiv. pass. (coniugatio periphras. II) acc. c. inf.*; — **decertaret:** nuo *quin* po neišiamųjų pagrind. sakinių, reiškiančių susilaikymą; — **pugna** (*decertare*): sprendžiamąjį mūšį (paskelbti).

14. **Ad consilium** (*deferre*): „pranešti karo tarybai“.

15. **Pugnae... constituit:** *dativ. commodi*.

XXIII

Vertimas.

1. Gavęs ginklus ir įkaitus, Krasas iškeliavo į vokatų ir tarusatų kraštus. 2. Tada (tad) barbarai, sujaudinti (nustebę), kad sužinojo, jog yra paimtas miestas (sotiatų), kurs buvo apsaugotas ir vietos gamta ir dirbtiniais sutvirtinimais (žmonių rankomis padarytais), ir (paimtas) po kelių dienų, kai tik (romėnų) buvo ten prieita, išsiuntinėja¹⁾ į visas šalis pasiuntinius, susitaria, pasimaino įkaitais ir ruošia karo jėgas (kariuomenę). 3. Yra siunčiami pasiuntiniai net ir į tas valstybes, kurios yra šios pusės Ispanijoje ir yra kaimyninės Akvitanijai: iš

¹⁾ Pažod.: „pradėjo išsiuntinėti“...

čia kviečiasi pagalbos („pagalbinės kariuomenės“) ir vadų (karininkų). 4. Pastariesiems atėjus (sulig jų atėjimu), bando kariauti su dideliu noru¹⁾ ir didele žmonių daugybe. 5. Vadais parenkami tie, kurie drauge su Kvintu Sertoriju kariavo per visus (tuos) metus, ir kurie buvo laikomi turinčiais didžiausio kariškojo prityrimo. 6. Šitie, sekdami romėnų papročiu, renkasi pozicijas, stovyklą tvirtina ir sumano atkirsti mus nuo pristatomojo provijanto. 7. Krasas, pamatęs, kad jo kariuomenė, dėl negausumo, nelengva išskirstyti (reikalinguose punktuose), o kad priešas (plačiai) išsisklaido, kelius užima, kartu užtenkamai apsaugos palikdamas stovyklai, — pamatęs, kad dėl tos pačios priežasties nelengvai jam privežamas maistas, — pamatęs, kad kasdien priešų skaičius auga, nusprendė, kad jam netenka gaišti, atidėliojant sprendžiamąjį mūšį. 8. Šią savo sumanyką pranešė karo tarybai; o pažinęs, kad ir visi tą patį manė, paskyrė sekančią dieną mūšiui.

XXIV

Komentaras.

1. Duplici acie: Krasas sustato savo kohortas tik dviem eilėmis, o ne trimis (*acies triplex*), kaip paprastai buvo romėnų daroma; mat, jo kariuomenė buvo negausi; tad turėjo pasirūpinti, kad priešpastatytų priešui, kiek galint, ilgesnį frontą.

¹⁾ „Su noru“ (=alacritate).

2. **Auxillis in mediam**: paprastai padedamoji kariuomenė buvo sustatoma armijos sparnuose (iš šonų); dabargi Krasas įterpia ją į vidurį eilių, nes nelabai ją pasitikėjo (žiūr. skyr. 25; II knygą, 3—4).

3. **Multitudinem**: apie 50.000 (žiūr. skyr. 26, 1, 16).

4. **Paucitatem**: ne daugiau kaip 10.000, kuriuos iš viso turėjo Krasas.

5. **Obsessis... intercluso**: *abl. abs.*, reiškias priemonę.

6. **Sese recipere**: „pasitraukti“.

7. **Impeditos**: t. y. Romanos.

8. **Inferiores animo**¹⁾: (*cum impediti in agmine et sub sarcinis inferiores animo essent*) *abl. qualitatis*.

9. **Castris tenebant**: *abl. loci* ir kartu *instrumenti*.

10. **Effecissent... audirentur**: atkreipti dėmesio į laikų skirtumą.

11. **Ad hostium cassta**: tai bus vienintelė romėnų ataka Cezario minima, padaryta ant gėlių sutvirtintos stovyklos.

XXIV

Vertimas.

1. Vos saulei patekėjus, Krasas išsivedė²⁾ visą kariuomenę ir išrikiavo²⁾ (ją) dviem eilėmis, įter-

¹⁾ Kituose leidiniuose yra: „infirmiore animo“...

²⁾ Pažod.: „kai išsivedė... kai išrikiavo“...

pės į jos centrą padedamąją kariuomenę; laukė (dabar), kokį planą pasirinks priešai. 2. Pastarieji (priešai), dėl savo didelio skaičiaus ir pirmųjų karo pasisėkimų, o dėl mūsų negausumo, nors ir tikėjosi be pavojaus kariausią, tačiau manė, būsią dar saugiau, užstojus kelius ir atkirtus pristatomąjį (mums) provijantą, laimėti pergalę *nepatyrus*¹⁾ (jokios) žaizdos. 3. Ir jeigu romėnai dėl stokos maisto imtų trauktis atgal, tai jie *kelino*²⁾ juos užpulti žygiuojančius (kely), apsunkintus bagažu ir nusiminusius (dėl savo pasitraukimo). 4. Jų vadams priėmus šitą planą, jie (ramiai) laikėsi savo stovykloje, nepaisydami išvestosios aikštėn romėnų kariuomenės (net ir kada buvo išvesta rom. kariuomenė). 5) Tai numatęs Krasas pastebėjo, kad priešai, laiką prateisdami ir bailiais romėnus laikydami, yra paveikę mūsų kareivius, padarydami juos veiksnius mūsų kariui, o be to, kadangi iš visur (tarp saviškių) buvo girdėti balsų, kad nereikia atidėlioti, o žengti ant stovyklos, tad paraginęs savuosius, visiems to geidžiant, nužygiavo ant priešų stovyklos.

XXV

Komentaras.

1. **Alii... alii... milites Romani.**

2. **Vallo**, etc.: pylimas buvo sudarytas romėnų pavyzdžiu.

3. **Quibus**: netiesioginis papildinys žodžiui *con-*

¹⁾ Pažodž.: „be žaizdos“...

²⁾ Pažodž.: „mane“...

fidebat, kurs paprastai yra vartojamas su dativu, kalbant apie asmenis, ir su ablat., kalbant apie daiktus.

4. **Lapidibus... comportandis**: *gerundivų* ablativai, reiškia priemones.

5. **Ad aggerem**: t. y. *faciendum*; pylimas apie priešų stovyklą buvo toks aukštas, kad romėnai buvo priversti daryti panašų pylimą, t.y., beveik tokio aukštumo, kokį darydavo atakuoti miestams.

6. **Speciem... pugnantium**: „slistį (pavidalą) ir išpūdį kariaujančiųjų“.

7. **Ac non**: tai nėra *neque*, nes *non timide* yra figūra „litotes“ (žiūr. paaiskinam. skyrių XX, 7); galima išversti „be jokios baimės ženklo“. Toks vyriškas priešų elgesys nebuvo romėnų lauktas.

8. **Ex loco superiore**: nuo to aukštojo priešų pylimo, padaryto prieš savo stovyklą.

9. **Circumitis... castris**: *abl. abs.* „apibėgę priešų stovyklą“.

10. **Ab decumana porta**: „nuo užpakalinių vartų pusės“ [*porta praetoria*, pryšakiniai vartai (prieš juos *decumana*), *porta dextra* ir *sinistra*, vartai iš abiejų šonų. Iš to matyti, kad gálų stovykla buvo įtaisyta lygiai taip, kaip ir romėnų.

11. **Ab**: „nuo pusės“ arba tiesiog „nuo“.

XXV

Vertimas.

1. Ten, kai (romėnų kareiviai) vieni pylė žemę į (priešų) griovius, kiti, daugybę strėlų mesdami, nuvarinėjo gynėjus (t. y. priešus) nuo pylimo ir apsitvėrimų, o padedamoji kariuomenė, kuria Kra-

sas kovos reikalui nelabai pasitikėjo, pristatinėdama akmenų ir strėlų (kovojuojantiems), o taipgi sunešdama velėnų pylimui, rodė slistį ir išpūdį dalyvaujančiųjų kareivių kovoje,—kai taipgi priešų (irgi) buvo kovojama be jokio baimės ženklo ir jų mėtomos nuo aukšto pylimo strėlos ne veltui (ant mūsiškių) krisdavo, — 2. mūsų raiteliai, apibėgę priešų stovyklą, pranešė Krasui, kad (priešų) stovyklos nuo pusės užpakalinių vartų esančios apsaugotos ne tokiu pat rūpestingumu (esančios mažiau sutvirtintos) [kaip kitur], ir kad lengva ten prieiti¹⁾.

XXVI

Komentaras.

1. **Illi**: t.y. raitelių prefektai, kurie vedė pėstininkų kohortas prie priešų stovyklos. Galimas daiktas, kad raiteliai buvo paėmę juos (pėstininkus) ant savo arklių, kad greičiau juos perkeltų prie minėtos (stovyklos) vietos aplinkiniu keliu.

2. **Praesidio**: tikslo *dativus*, lydimas *dativo commodi* (castris).

3. **Intritae**: „non tritae“ (*nepailse*); vietoj šito pasakymo vartojamas III-čioje knyg., 4 ir 19 „integris viribus“.

4. **Prius ... quam ... posset**: *coni.* pavartotas čia išreiškiant vidaus dalykų sąryšį; jie atsirado stovykloje taip netikėtai, kad negalėjo (=negalėtų) būti pirmiau pastebėti.

1) Pažod.: „lengvą priėjimą turinčios“.

5. **Clamore**, etc.: iš to šauksmo, kurs pasigirdo užpakalinėje priešų stovyklų pusėje, kovojantieji pryšaky (fronte) romėnai suprato, kad atakas pasisekė, ir todėl jie irgi ėmė rodyti daugiau pastangų.

6. **Quod** (plerumque): *pronom. relat.* sankykiuoja su mintimi, išreiškiama žodžiais *redintegratis viribus*; — **plerumque**: „daugiausia“, „paprastai“.

7. **Impugnare**: *pulti* (Cf. Cicero p. Quinct. 2, 8: „cum illis id tempus impugnandi detur“).

8. **Per munitiones**: „per apkasus“.

9. **Apertissimis campis**: *abl. instrum.*, reiškias *kelią*, kuriuo...

10. **Quae** (ex Aquitania): yra veiksnys tariniui *convenisse* (*acc. c. inf.* nuo *constabat*).

XXVI.

Vertimas.

1. Krasas, paraginęs raitelių prefektus, kad jie keltų savo kareivių *nuotaiką* didelėmis dovanomis ir pažadais, paaiškino (jiems), ko nori, kad būtų padaryta. 2. Pastarieji (raitelių prefektai), kaip buvo įsakyta, išvedė tas kohartas, kurios, būdamos paliktos kaip apsauga stovyklai, buvo nuo darbo nepailsusios; jas nuvedė jie aplinkiniu (ilgesniuojų) keliu, kad negalėtų būti pastebėti nuo pusės priešų stovyklos, o kai visų akys ir mintys buvo nukreiptos į mūšį, jie greitai priėjo tas apsitvirtinimų vietas, kurias esame minėję; 3. prakirtę jas (įsibraudami), atsidūrė pirmiau priešų stovykloje, negu galėjo būti priešų pastebėti, arba (priešų) suprasti, kas pasidarė. 4. Tuomet tad, išgirdę nuo

tos pusės rėksmą, mūsiškiai sukaupę jėgas, kaip tai paprastai daroma pajutus pergalės viltį, dar smarkiau ėmė atakuoti. 6. Priešai, iš visų pusių būdami apsupti, nustoję visokios (visų dalykų) vilties, ėmė šokti per apkasus ir pabėgime ieškoti išsigelbėjimo. 6. (Mūsų) raiteliai, sekdami juos per atviriausius laukus, iš 50 tūkstančių žmonių, atėjusių, kaip buvo žinoma, iš Akvitanijos ir Kantabrų, vos tik ketvirtdalį gyvus tepaliko; į stovyklą (mūsų raiteliai) sugrįžo nakties glūdumoje.

XXVII

Komentaras.

1. **Quo in numero:** „šitame skaičiuje“, arba „jų tarpe“.

2. **Tarbelli, etc.:** visos padermės (tautos) tarp Garonos ir Pirinėjų; kai kurie tų tautų vardai yra žymu prancūzų *Tarbes, Bagnères-de-Bigorre, Eauze, Auch, Garonne, Saubusse*.

3. **Paucae ultimae nationes:** „paucae, quae ultimae erant, nationes“, t.y. toliausiai gyvenusios, prie Pirinėjų, prie tolimiausių Akvitanijos sienų.

4. **Tempore:** *abl. instr.* pareiņas nuo *confisae* (žiūr. paaiškin. skyrių XXV, 3).

XXVII

Vertimas.

1. Pasklidus girdui apie tą kovą, didžiausioji Akvitanijos dalis pasidavė Krasui ir savo noru

įkaitus atsiuntė; tame (pasidavusiųjų) skaičiuje buvo tarbelai, bigerijonai, pitijanai, vokatai, taruzatai, eluzatai, gatai, auskai, garumnai, sibulatai, kokozatai; 2. tik toliausiai gyvenusios tautos, metų sezonu pasitikėdamos, — kad žiema artinosi, — to nepadarė.

XXVIII

Komentaras.

1. **Eodem fere tempore.** „beveik tuo patim metu“, kada Krasas nugalėjo Akvitaniją, t. y., bene rugpiūčio mėn. pabaigoj. Paties Cėzario karo žygių aprašymas, nutrauktas skyriuje XVI, čia dabar vėl atnaujinamas, toliau tęsimas,

2. **Prope exacta:** Cėzaris beveik visą vasarą suvartojo savo žygiui prieš venetus.

3. **Gallia pacata:** *abl. abs.*, reiškias nuolaidos aplinkybę.

4. **Supererant:** „buvo vienintėlės tautos, kurios dar pasiliko“. Morinai ir menapijai gyveno toliau už kitus gálus (būtent, apie šių dienų flamandų krantus); bet jie buvo narsūs kovotojai.

5. **Qui... essent... misissent:** išreiškia išeitį (pasekmę), išplaukiančią iš *supererant*, „pasiliko tokie) kad“, — o todėl ir *conī*.

6. **Arbitratus:** *particip. perfecti* iš veiksmažodžių „deponentia“ kartais turi esamojo laiko dalyvio reikšmės (kaip čia).

7. **Eo exercitum:** į morinų kraštą; vadinasi, nuo venetų krašto Cėzaris nužygiavo į morinus; o toje Cėzario kariuomenėje dabar tebuvo trys legijonai ir aštuonios kohortos.

8. **Continentes silvas:** „nepertraukiami (perdēm vieni) miškai“.

9. **Evolaverunt:** „išbėgo priešais“,

10. **Longius:** „toliau“ surišta su „secuti“.

11. **Impeditioribus locis:** „per neižengiamas (užkardytas) vietas“ del medžių ir šakų.

XXVIII

Vertimas.

1. Beveik tuo patim metu (kada Krasas nugalėjo Akvitaniją), Cėzaris, nors vasara jau baigėsi, vis delto (dar) nuvedė kariuomenę į morinų kraštą, tikėdamasis greitai pabaigti (ten) karą; mat, nors visa Galija (jau) buvo numalšinta, dar buvo pasilikę morinai ir menapijai, kurie vartojo ginklą, bet niekad nebuvo siuntę Cėzariui pasiuntinių taikos reikalui. 2. Jie (morinai...) kitokiu būdu, negu kiti gálai, pradėjo kariauti. (Nes) žinodami, kad ir didžiausios tautos, susirėmusios (su romėnais) atviru mūšiu, buvo išblaškytos ir nugalėtos, jie, kadangi turėjo nepertraukiamus (didelius) miškus, nusikraustė tenai su visa kuo. 3. Kai Cėzaris atvyko prie krašto tų miškų ir įsakė įtvirtinti stovyklą, ir kai tuo tarpu nebuvo matyti priešo, staiga iš visų pusių miško išbėgo priešai (morinai) ir padarė puolimą ant mūsiškių tuo laiku, kada buvo (miške) išsisklaidę del darbo (įtaisant stovyklą). Mūsiškiai greitai griebė ginklus ir nuvarė puolikus atgal į miškus; daugybę jų išžudę, savųjų tik nedaugelio neteko, toliau besivydami (priešo) per neižengiamas vietas.

Komentaras.

1. **Deinceps**: parodo, kad veiksmas ėjo kasdien, be paliovos.

2. **Caedere instituit**; „ėmė kirsti“.

3. **Inermibus imprudentibusque**: *abl. abs.* „tuo laiku, kada kareiviai yra be ginklų ir nenumato pavojaus“.

4. **Magno spatio... confecto**: *abl. abs.* „iškirtus (nuvalius) didelį plotą“.

5. **Extrema imped.**: „gurguolės užpakalinė dalis“; — **tenerentur**: „buvo bepaaimamos“.

6. **Ipsi**: pati tauta (žmonės), be atžvilgio į jų teritoriją.

7. **Continuatione**: *abl. causae*.

8. **Sub pellibus**: (= *sub. tentoriis*) „paprastose palapinėse, kailiais dengtose“. Bet kadangi šitos palapinės, blogam orui esant, negalėjo pakankamai apsaugoti kareivių, Cėzaris nuvedė savo kariuomenę į žiemos stovyklą.

9. **Vicis aedificiis**: „kaimai ir vienkiemiai“.

10. **Aulericis Lexoviisque**: jie gyveno apie Sieną (Seine), netoli nuo šių dienų *Evreux* ir *Lisieux*.

11. **Reliquis... civitatibus**: būtent, *Veneluose* (skyr. XVII), *Venetuose* ir *Sotiatuose* (skyr. XX).

12. **Bellum fecerant**: „bellum facere“ = „b. movere“ (concitare) — pradėti karą (kariauti). Šis posakis dažnai yra vartojamas su *dativu*, k. a. IV, 22: „b. f. papulo Romano“.

Nugalėjus visą kraštą tarp Pirinėjų ir Reino, užstojant 55 metams (prieš Kr.), karas su gėlais atrodė pabaigtas. Pasiliko nepriklausomų labai nedaug tautelių, gyvenusių belgų (flamandų) pa-

jūry ir Pirinėjų pakalnėse. Sekančiais tad metais Cėzariui teko malsinti atskirus gėlų sukilimus ir geriau isitvirtinti užkariautuose kraštuose. Tam tikslui buvo padaryti žygiai į Germaniją ir į Britaniją.

XXIX

Vertimas.

1. Paskum per visas kitas dienas Cėzaris ėmė kirsti miškus; o kad tuo laiku, kada kareiviai yra be ginklų ir nenumato pavojaus, nepakiltų koks (priešų) užpuolimas iš šalies, Cėzaris visą tą medžiagą, kuri buvo nukirsta, klojo atsukęs viršūnes į priešo pusę, ir iš jos darė lyg kokį pylimą (apkasą) iš abiejų šonų. 2. Nuostabiu greitumu didelis plotas per kelias dienas buvo iškirstas; o kai jau galvijai ir užpakalinė dalis (priešo) gurguolės buvo mūsiškių beatimama, o priešas vis smuko į tankesnę mišką, — prasidėjo tokie (blogi) orai, kad darbas būtinai turėjo būti nutrauktas; nepalniaujant lietums, kareiviai ilgiau negalėjo išsilaikyti paprastose palapinėse, dengtose kailiais. 3. Tad Cėzaris, nuniokojęs jų visus laukus, padegęs kaimus ir vieniškius, atitraukė kariuomenę, ir padėjo (pastatė) ją į žiemos stovyklą krašte aulerkų ir leksovijų, o taipgi ir kitose tautose, kurios neseniai (su juo) buvo kariavusios.
